

№ 214

52-81
КР 285
146941

ТОДОРЪ ДРАГАНОВЪ

ЗАДЪ СИНЯТА ВЕРИГА

ПОВЕСТЬ

ЯМБОЛЪ

1940

ТОДОРЪ ДРАГАНОВЪ

ЗАДЪ СИНЯТА ВЕРИГА

ПОВЕСТЬ

Ямбол
Горел
29.7
1951

ЯМБОЛЪ

1940

ОБРАЗЦОВА БИБЛИОТЕКА
при образцово народно
читалище "СЪГЛАСИЕ"
ЯМБОЛ

Септемврий е преполовил вече пжтя си. Дивитъ круши зрѣять по рѣтлинитъ. Полинѣло въ късенъ зной, село Голѣма-черква глъхне като вечерно море предъ буря.

То е кацнало — самотно и затворено — на южнитъ склонове на синята верига възвишения, които отъ Ямболъ изглеждатъ като огромень изумрудень змей на югъ, проснатъ отъ изтокъ къмъ западъ и съ опашка въ безкрая.

Следъ обѣдъ на 14. септемврий 192... година, оглушително разтракана по каменистата селска улица, една каруца съ два коня спрѣ предъ училищния дворъ на селото.

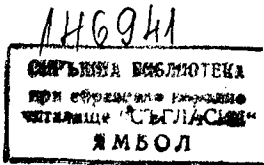
Пристигнаха новитъ учители.

— Дяволъ да го вземе! То било накрай свѣта. Да знаехъ, че е толкова далече, не бихъ тръгналъ. Който късно търси мѣсто, такова намира, — каза Пантелей Мандевъ, най-младиятъ учителъ, като слѣзе пръвъ отъ каруцата.

Другитъ двама го последваха мълчаливи, съ прашни лица, по които се четѣше умора и отегчение.

Стариятъ кръчмаръ Иванъ Кремъка току се вмъкна между двамата по-възрастни учители. Нито погледна дори младия.

— Охъ, батинкитъ! Като щъркелитъ, пакъ дойдоха. Но пакъ нови хора. Приятно ми е да се запознаемъ, ваша милость господа. Иванъ Кремъковъ. Безъ синьо на кжщата. Българинъ...

ОТЪ СЖЩИЯ АВТОРЪ:

ЗОВЪ ОТЪ УГАРИТЪ, стихове
ПО НЕРАВЕНЪ ПЖТЬ, разкази
ЗАВОЯТЪ, романъ

Двамата учители се ржуха със него и се представиха.

— Василь Тотевъ.

— Аргиръ Трънковъ.

— Леле-е-е! — извика кръчмарътъ. — Василь Тотевъ — разбирамъ. Българско име... чисто българско. Но туй... Аргиръ Трънковъ... И то българско ли е?

— Българско, небългарско, нѣма значение, — обади се учителътъ Мандевъ. — И да не е българско, Аргиръ е българинъ, колкото Токту-ханъ. За мене не се ли интересувашь, бачо Иване? И азъ съмъ учителъ тукъ.

— Приятно ми е. Иванъ Кремъковъ, — обърна се къмъ него кръчмарътъ и се ржува.

— Пантелей Мандевъ. Така се казвамъ. За какво синьо на кжщата приказвашъ?

— Вие всички нали сте какъ българии? Чисти?

— Да! — рече Мандевъ. — Съвсемъ чисти. Отъ пари, отъ имотъ, отъ всичко чисти.

— А тука ще се запознаете съ разни изметнати българии-гъркомани, които боядисватъ кжщитъ си съ синя боя. Водятъ се по ума на Перикли. Той ги направи гърци. Преди години бѣше кръстилъ прасето си Василь. Нѣмаше куражъ направо да го нарече Василь Радославовъ, но ние знаехме. Ама и азъ една работа му отворихъ съ околийското управление... Ще го помни, дорде е живъ. До Казълъ-Агачъ конь му дѣхаше на врата.

— Брей, брей! — обади се Мандевъ. —

Трѣбва да е било лошо. Изъ пжтя, може би, Перикли си е мислилъ, че змей ще го лизне или загризе по шията.

II.

Училището — стара постройка — бѣ разположено по наклона на единъ хълмъ. То изглеждале като побито въ хълма къмъ края на неоградения църковенъ дворъ. Източната му частъ бѣ двукатна, а западната — еднокатна. Тѣй го направили. Всички глупости и недоразумения на лѣкаритъ се зариватъ въ земята и оставатъ тамъ завинаги, но неспособнитъ майсторлѣци на архитектитъ — дипломирани и недипломирани — оставатъ да стърчатъ дълго време надъ земята. Такъвъ дълготраенъ архитектуренъ паметникъ на глупостята на своя майсторъ бѣ и училището въ село Голѣма-черква.

Все пакъ новитъ учители бѣха доволни, че въ училището имаше две малки свободни стаи, въ които се настаниха да живѣятъ. Поставиха въ тѣхъ дървени легла, подредиха багажа си и се запжтиха къмъ кръчмата на Кремъка, за да се нахранятъ. Но тукъ нѣмаше друго за ядене, освенъ малко влоена вече наденица и шепи размазани маслини въ стара почернѣла копанка, въ която се виждаше и връзаница арнаутски чушки.

— Трѣбваше да приготвя нѣщо, но не се сѣтихъ, — рече кръчмарътъ.

Отидоха на друга кръчма. Тя бѣше пълна съ посетители. Като видѣха, че нѣмаше къде

да седнатъ, учителитѣ останаха вънъ и се разположиха на къшкѣ до стѣпалата на кръчмата. Трънковъ извика вънъ човѣка отъ тезгяха и попита за ядене.

— При Перикли винаги има ядене, — рече той.

— Ти ли си Перикли? — попита го Трънковъ.

— Не! Азъ съмъ братовъ му синъ. Перикли сега е въ Ямболъ. Закупва грозде за вино. Но и да е тука, той не стои на тезгяха.

— Какво има за ядене?

— Готвено. Кокоска. Бобъ явния има, кашкавалъ, сирене. Яйца, ако искате... мога да ви сваря или изпържа.

— Дай ми отъ готвеното! — обади се Мандевъ. Другитѣ поржчаха сжщото.

Следъ малко при учителитѣ дойде слабъ, кривогледъ младежъ и имъ заговори усмихнато:

— Добре дошли. Вие ли сте новитѣ учители? Приятно ми е. Азъ съмъ Насула, синъ на Перикли. Ще изкараме една година заедно. Следъ това ще се забравимъ.

Учителитѣ се запознаха съ него и продължиха да вечерятъ.

Насула се оказа словоохотливъ момъкъ и непрестанно говорѣше. Хвалѣше баща си, че билъ предприемчивъ и работилъ неуморно; че подпомагалъ съ пари селянитѣ, но не всѣкога сж отвръщали на доброто му съ добро.

— Защо казвате, че ще прекарате съ насъ една година тукъ и после ще се забравимъ? — попита Трънковъ.

— Догодина ние ще заминемъ за Гърция. Ние сме гърци. Вие не знаете ли? Населението въ Голѣма-черква е грѣцко и иска да се прибере въ Гърция. Но и да останемъ, пакъ ще се забравимъ, защото вие нѣма пакъ да дойдете. Тукъ много рѣдко нѣкой учителъ остава втора година. Мнозина пакъ напушчатъ на срѣдата на годината.

— Че защо така? — попита пакъ Трънковъ.

— Кой знае... Селото е отдалечено. Неуредено е, а и тукъ ставатъ такива разправии, че всѣки гледа да се измъкне. Мнозина мразятъ тукъ баща ми и отдавна биха го погубили, ако не е близъкъ на властѣта, ако не се мушка въ всички партии и не е хитъръ въ отношенията си съ хората.

Учителѣт Тотевъ се засмѣ:

— Сигуренъ начинъ... Съ хитрости и лустросани шмекерии. Това изобщо се поддава по-лесно.

— Нали? — рече Насула, като се усмихна.

— Ето, вижте, една дребна на пръвъ погледъ работа, а оня день тя развесели всички и нѣкакси издигна баща ми надъ другитѣ, надъ противниците му.

Трѣбваше да се източи всичкото старо вино, да се налѣе въ по-малки бѣчви, за да се освободятъ по-голѣмитѣ за новото вино. На мръкване единъ отъ селянитѣ се промъкналъ въ двора незабелязано, взелъ единъ тасъ и съ маркуча си източилъ вино. Седналъ до бѣчвата и си прави кефъ самичъкъ. По едно време го видѣлъ баща ми и се развикалъ високо:

— Като ти се пие, защо пиешъ тъй бе, безъ

мезе? Ела, вземи една паница сирене поне, че тогава пий!

Надойдоха хора, видѣха оня синковецъ... Едва мърда и бѣкелъ не може да каже. Смѣха се всички, а нѣкои отведоха пияния у дома му. Дали е било на баща ми до шеги, но какво да прави! Трѣбва да се прави политика, дори между селянитѣ.

— Казвате, че сте грѣкъ, а говорите така добре български. Какво училище сте следвали? — попита Мандевъ.

— Тукъ завършихъ първоначално училище, въ Каваклий — прогимназия, а гимназия — въ Атина.

— Откъде сте?

— Не зная! — каза съ смѣхъ Насула. — Азъ съмъ осиновенъ отъ Перикли, а той не ми казва, кой съмъ, кѣде съмъ роденъ.

III.

На сутринта дойде въ училището дѣдо Иванъ Кремька. Той поздрави и подзе:

— Господинъ Аргиръ, какво ще правимъ сега? Попъ Яни се тѣкми да прави водосветъ тука. Ще го допустнете ли?

— Кой е тозъ попъ Яни?

— Тукашниятъ попъ. Грѣкъ.

— Другъ попъ нѣма ли?

— Нѣма.

— Е, тогава, нѣма какво да се прави. Грѣкъ да е, черногорецъ да е... Водосветътъ трѣбва да се извърши. Днесъ е 15. септемврий.

— Тѣй е! Грѣкъ, мрѣкъ — нѣма значение. Не можемъ сега да опопимъ нѣкой другъ набързо, — рече Мандевъ.

Дѣдо Иванъ се навжси.

— Нашитѣ хора не искатъ да стане това. Нѣма да оставимъ попъ Яни да направи водосвета. Ще намѣрятъ отъ нѣкжде другъ попъ.

— Ами тоя попъ Яни... Той нали на български ще чете. Защо да не го оставимъ да извърши водосвета? — попита Трѣнковъ.

— Кой знае дали ще чете на български. Останаха ли български книги въ черквата? Пѣкъ и да му намѣри леснотията да чете на български, то ще е за лицемѣрие само... Нѣма полза отъ такъвъ водосветъ.

— Кой извърши миналата година водосвета?

— Той. Една година го пушатъ тукъ, друга го изпждатъ. Но миналата година той извърши водосвета. Редъ му е сега да го изпждите.

— Ще имаме неприятности, дѣдо Иване.

— Разбрахме я, каква ще я вършите вие, — рече крѣчмарьтъ. — Снощи не харесахте моя дюкянъ и отидохте при Перикли. Съ Насула цѣла нощъ сте си лафували, а сега пѣкъ и Янето ще доведете тука. Язкъ, нѣма единъ пѣтъ да пратятъ хасѣлъ български тука, та тогава да видимъ, какво раздърданване ще имъ удара азъ на тия гърчуля!

И той закрачи сърдитъ къмъ крѣчмата си, предъ която стояха нѣколко селяни и гледаха къмъ училището

Учителитѣ се чудѣха, какво да правятъ. По-

неже Иванъ Кремъка имъ каза, че неговитѣ хора не искатъ да се вика въ училището свещеникътъ на гъркоманитѣ, тѣ пратиха прислужника да пита, отишелъ ли е нѣкой да търси свещеникъ отъ близкитѣ села. Следъ малко прислужникътъ се върна, като мърморѣше отдалечъ:

— Лесно се анатардисва, когато си калпазанинъ. Не щемъ тозъ попъ, не щемъ туй, не щемъ онуй, пъкъ единъ не си мръдва крака да излѣзе отъ селото навънъ.

— Какво каза Кремъка? При него ходи ли, дѣдо Петко? — попита го Трънковъ.

— Ходихъ, учителю. Той ми се озъби и извика: „Иди ти намѣри попъ! Защо ти плащатъ, като търсишъ попъ отъ мене?“ Върнахъ се безъ да му се обадя.

Извикаха попъ Яни, който извърши водосвета на църковно-славянски, както Трънковъ му поръча.

Следъ водосвета учителитѣ получиха записка отъ Насула, съ която ги канѣше да му бждатъ гости на обѣдъ. Трънковъ му съобщи на отвъдната страна на листчето, че имъ е невъзможно да отидатъ, защото обещали да бждатъ по това време другаде.

— Не може! — отсѣче той предъ колегитѣ си. — Нѣма съмнение... Изглежда, че сме попаднали на твърде хубаво мѣсто. Трѣбва да разберемъ добре, къде сме и да обмислимъ положението си. За да не ни задѣва никой, най-добре е днесъ да посетиме вънъ отъ селото.

Другитѣ се съгласиха съ него. Тримата се

отбиха при Кремъка, купиха си хлѣбъ и сирене и се запътиха по тѣсната улица край църковния дворъ, която пресичаше западната частъ на селото и се съединяваше съ пътя за село Кално-Талашево.

Отъ години въ околнитѣ гори скитаха разбойници, та нѣкои отъ по-страхливитѣ селяни изказаха гласно очудването си:

— Абе тия, учителитѣ, смѣтатъ ли я хубаво? За първи пътъ идатъ тукъ и бързатъ да се тикатъ въ гората. Де нѣкои дивиджийчета тамъ, че да видишъ олелия, че да видишъ сеирь!...

На три километра отъ селото, учителитѣ забелязаха чешма. Тамъ се нахраниха и пиха студена вода.

— Гледайте, гледайте! — извика Мандевъ, като сочеше излизания отъ дъждоветѣ надписъ на чешмата.

Тотевъ зачете гласно:

„На това мѣсто е изтекла кръвта на Пеню Златиловъ, одушенъ отъ двама злодейци на 23 августъ 1921. год. Тая чешма е построена отъ баща му Златиъ Здравковъ“.

Подъ надписа се виждаше доста неясна рисунка на едно магаре съ дисаги, а до него двама души стискатъ за шията съ преголѣмитѣ си ръце единъ гологлавъ селянинъ, който сякашъ се смѣе.

— Хемъ билъ одушенъ, хемъ кръвта му изтекла, — обади се Мандевъ.

При чешмата се отби дребенъ селянинъ. Той поздрави, пи вода и, следъ като избърса съ ржавъ устата си, каза:

— Тукъ едно време върлуваше Дивиджиолу, един мръсенъ разбойникъ. Той умрѣ, но останаха още много дивиджийчета, които не патакватъ съ обиритѣ и убийствата си. Казватъ, че този мурафетъ е тѣхенъ. Тѣ сж одушили Златиловия Пеню. Не можаха да ги хванатъ.

— Мжно се хващатъ, байно, хора изъ горитѣ, — рече Тотевъ.

— Хващатъ се тѣ, ама да нѣматъ ятаци, — отвърна селянинътъ, като се отдалечаваше.

На югъ отъ чешмата, край вадичката, която се образуваше отъ нея, се виждаше слабо отгълкана пжтека. Трънковъ тръгна по нея, а следъ него тръгнаха Мандевъ и Тотевъ.

Слънцето клонѣше къмъ залѣзъ. Полѣхваше слабъ вѣтрецъ отъ северъ. На една рѣтлива учителитѣ видѣха разсипани по земята дребни жълти круши. Мандевъ схрусна една отъ тѣхъ и ги похвали:

— Много сж хубави!

Опитаха ги и другитѣ, а следъ това започнаха да разтърсватъ дървото, за да опадатъ най-узрѣлитѣ.

Останаха доста време подъ крушата и разговаряха. По едно време дочуха разговоръ, следъ това подсвирване, на което отговори друго подсвирване. Малко лекомислениятъ Мандевъ пхна прѣсти въ устата си и сжщо изсвири. Следъ малко учителитѣ видѣха, че отвсѣкжде къмъ тѣхъ се приближаватъ селяни, които държаха, насочени къмъ тѣхъ, ловджийски и бойни пушки.

— Предайте се! Ако мръднете само, ще ви избиемъ! — извика единъ отъ тѣхъ.

Трънковъ прѣвъ съобрази, че тия хора сж потеря, която търси разбойници, и ги е взела за такива.

— Нѣма какво да мърдаме. Защо ще мърдаме? Само че, вие имате грѣшка, ако ни смѣтате за лоши хора. Ние сме учители въ село Голѣма-черква.

Настъпи мълчание.

— Брей, какъ не ви познахъ! — извика единъ отъ тѣлпата. — Хемъ идвахъ тая заранъ въ училището. Азъ съмъ Яни Деркуди, кметътъ, дето идвахъ да питамъ, кога ще дойде новиятъ учителъ.

Селянитѣ разбраха заблудението си. Нѣкои тръгнаха веднага къмъ селото, другитѣ се приближиха и поведоха разговоръ съ учителитѣ.

Високо надъ всички оттеkvаше гласътъ на кмета:

— Абе дойде нашъ Донуди въ общината преди малко и се развика: „Какво правишъ, бе кмете? Сбирай хора и тичай къмъ „Сърта“! Тамъ има трима разбойника, ама тамамъ сега му е времето да се заловятъ. Изгладнѣли, измършавѣли... Не ти е работа. Съ сламка да ги побутнешъ, ще паднатъ. Лапатъ крушитѣ отъ земята, заедно съ прѣстѣта и листата. Бѣгай да ги пипнешъ!“ Излъга ме тоя майчинъ синъ, брей!

IV.

Въ първитѣ дни на учебната година учителитѣ бѣха почти презъ всичкото време въ учили-

щето. Отбъгваха да отиватъ въ кръчмата на Перикли, но и рѣдко отиваха при Иванъ Кремъка.

Трѣбваше да планиратъ дейността си презъ годината — въ училището и вънъ отъ него. Отъ друга страна дѣленето на децата въ училище на българчета и гърчета, отликата въ обликлото имъ, ги заставиха да размислятъ, какво имъ предстои. Тукъ, въ низинитѣ, тѣ виждаха неизбѣжния край на една отъ трагедитѣ на голѣмъ брой българи, заблудени и заслѣпени отъ вѣрни слуги на гърцизма, и готови да се откъснатъ завинаги отъ родното си мѣсто, отъ еднокръвнитѣ си братя и да се запятятъ къмъ Гърция.

Една вечеръ въ училището дойдоха общинскиятъ писаръ Димитъръ и праматаринътъ Деню. Млади, природно умни селяни, тѣ търсѣха подруга срѣда, съ която да общуватъ. Учителитѣ поведоха леко разговоръ съ тѣхъ, и разговорътъ продължи, съпроводенъ съ незагасващ интересъ. Нѣколко дни Трънковъ и колежитѣ му прекараха сами въ училището, та сега имъ бѣ приятно, че се срещнаха съ нови хора, съ които можаха да се разбератъ.

— Брей! Какви гърци сте вие? Праздна работа! Гърци сте, колкото азъ съмъ ескимосъ. Ако бѣхте гърци, щѣхме ли така добре да ви разбираме, да виждаме такава честностъ въ мислитѣ ви? — извика развеселенъ Мандевъ.

Тотевъ, седналъ на леглото си, бѣ вторачилъ замисленъ погледъ въ пода и люлѣеше краката си, каточели ездѣ магаре.

— Сщото мисля и азъ, — рече той. — По-

чудното е тамъ, че първитѣ хора тукъ здраво се стискатъ въ тая заблуда, че сж гърци. Вземете кмѣта, секретаръ-бирника, председателя на училищното настоятелство...

— Въ недѣля ходихме съ председателя на ловъ, — подхвана Трънковъ. — Видѣ ми се много интересенъ човѣкъ. Позакачихъ го за името му. — Йорданъ Пѣюди не може да бжде гърцко име. На другитѣ поне имената сж гърцки, — казвамъ му азъ. — Съглася се, че името му е българско, не настоява, че е гъркъ, а и не знае дали е българинъ. Горкиятъ, не може да повѣрва, че у гърцитѣ нѣма име Пѣю.

— Тукъ никой не знае, какъвъ е, — каза общинскиятъ писаръ Димитъръ.

— Вие сте българи, — обърна се къмъ него Тотевъ. — Българи сте, защото можете да кажете: „Ние сме чисти българи“. Тѣкмо съ „ч“, а не съ „ц“. Тукъ само Перикли е гъркъ и съ право казва: „Азъ съмъ цистъ гъркъ“. Той ви внушава, че сте гърци, чете ви вечеръ атински вестници, за да ви вземе ума и да се изселите, защото му дължите два милиона левчета. Решилъ е да получи тия пари наведнажъ, като ви се заплащатъ имотитѣ. И нѣма да се спре, докато не ви изсели. Затуй за своя смѣтка праща делегация да види земята, която ще ви дадатъ въ Гърция.

Настъпи мълчание. Думитѣ на Тотевъ уда-риха сякашъ съ тежъкъ чукъ върху една глупаво напластявана самоизмама. Гоститѣ не знаеха какво да кажатъ. По едно време Деню се усмихна, размърда се на стола и каза:

— Да оставимъ сега тия нѣща! Да прикаваме за друго! Кой ще ми каже, кои сж четиритѣ евангелисти?

— Четиритѣ евангелисти сж следнитѣ три: първо Лука и второ Вартоломей, — отговори Мандевъ бързо.

— А-а-а! Сбърка. Вартоломей не е евангелистъ. Сбърка, сбърка... Какъ не се сѣти? — продължаваше да вика Деню, като се смѣеше.

Мандевъ го гледаше сжщо усмихнатъ.

— Вѣрно е, че сбърка. За Вартоломей сбърка, а останалото е вѣрно, колкото е вѣрно, че писарьтъ Димитъръ е гркъкъ, — каза Тотевъ.

— Азъ ли? — сепна се Димитъръ. — И азъ не зная, какъвъ съмъ. Но, щомъ кметьтъ казва, че е гркъкъ, а Чимата, секретарь-бирникьтъ, може да играе само гръцко хоро, защо и азъ да не съмъ гркъкъ?

— Така, ами... Кой каквото му харесва, такова ще бжде, — рече съ ирония Трънковъ. — Димитъръ решилъ да бжде гркъкъ. Христо Шивачевъ, дошелъ по терзилькъ наскоро тукъ отъ село Енина, Казанлъшко, оженилъ се за гъркоманка, научилъ шесть думи отъ полугръцкия езикъ на гъркоманитѣ, решилъ сжщо да стане гркъкъ. Дори се накичилъ вече съ името Терзуди. Азъ пъкъ решихъ да стана мексиканецъ и още утре ще направя постъпки да ми се даде чрезъ „Държавенъ вестникъ“ мексиканско име. Напримѣръ, Рикардо Кабалеро Хозе или Пауло Себастиано Алфонсо.

— Щомъ е толкова лесно... Па може и твоето

то име да се използва. Лошо ли ще звучи, напр., Аргиро Трънкула Мигуело? — подхвърли Тотевъ.

— Понѣкога идва време, когато човѣкъ не може да се сърди. Виждамъ, че се подигравате, но какво да правя. Азъ ходихъ веднажъ въ Гърция. И такава попара ядохъ тамъ, че нѣмамъ сега куражъ да се препирамъ. Ако искате, мога да ви разкажа какво препатихъ тамъ.

— Я го остави за другъ път! — обърна се къмъ него Деню.

— Разкажи, разкажи! — настояха другитѣ. И Димитъръ разказа следното:

— Презъ 1913. год. азъ и нашъ Ангелъ се предадохме на гърцитѣ. Мислѣхме, че ще ни посрещнатъ като гърци и съ радостъ. Голѣма беля си отворихме. Ритаха ни, заплюваха ни на всѣка стъпка, но най-много се гнѣвѣха, като твърдѣхме, че сме гърци. Не можеха да ни разбиратъ езика и ни обвиняваха, че сме научили по нѣколко гръцки думи и сме се предали, за да ги шпионираме. Голѣмо тегло претеглихме, голѣмо нѣщо!

Една вечеръ Ангелъ ми каза:

— Митьо, знаешъ ли какво съмъ намислилъ? Ще се върна въ България.

— Какъ ще се върнешъ? — попитахъ го азъ.

— Като ни каратъ утре къмъ шосето, ще гледамъ да се пхна въ гората, а отъ тамъ ще му търся лесното.

— Да го направимъ двамата, — казахъ азъ.

На другия денъ пакъ ни помъкнаха да работимъ на шосето. Бѣхме осемъ души, все на

НА ДРУГИЯ ДЕНЪ ПАКЪ НИ ПОМЪКНАХА ДА РАБОТИМЪ НА ШОСЕТО. БѢХМЕ ОСЕМЪ ДУШИ, ВСЕ НА
ЧЕКАЛИМЕ СЪСЪЩАТА
ЯМБОЛ

шенци. Двама войника съ натъкнати на пушките ножове ни водѣха край рѣкичката къмъ шосето. Наближавахме едно мостче. На дѣсно отъ него, на около сто метра, почваше гората.

— Като дойдемъ до мостчето, ще се спустнемъ въ различни посоки къмъ гората. Ти къмъ горния край, а азъ къмъ долния, дето е хълмътъ, — каза Ангелъ на български.

— Добре! — склонихъ азъ цѣлъ прибледиѣлъ.

Току-що се канѣхме да духнемъ презъ рѣдките трънаци къмъ гората, когато единиятъ войникъ се загледа къмъ рѣкичката и попита:

— Евзонъ Кириакосъ, искашъ ли да застрелямъ онзи щъркелъ?

Спрѣхме се всички и се загледахме къмъ щъркела, който газѣше изъ плитката вода.

— Сега му е времето да избѣгаме. Ще почнатъ да стрелятъ по щъркела, ще се зазаяпатъ, а ние ще уфейкаме, — казахъ тихо на Ангелъ.

Докато оглеждахме мѣстото предъ гората, войникътъ сне ножа отъ пушката, прицели се и гръмна. Щъркелътъ запърка, заплѣска съ крила по водата и умрѣ.

— Брей! — рече изплашено Ангелъ. — Да отложимъ!... Да отложимъ бѣгането за другъ пътъ. Инакъ, този дуракъ дуракомъ може да ни наниже като каваклийска бамя. Видѣ ли какво направи щъркела?

— Видѣхъ! — рекохъ. — Правъ си. Нека отложимъ.

Измина цѣлъ месецъ, докато една нощ можахме да избѣгаме съ Ангелъ и да се вър-

немъ въ България. Сега не сме въ война съ Гърция и зная, че нѣма да правя шосета, ако отида тамъ, но не ми се ходи. Мжчно се забравя онуй тегло. Но кой знае?... Какъ да остане човѣкъ, когато всички ще отидатъ тамъ?

— Сигурно ще отидатъ, — каза Трънковъ. — Винаги е имало заблудени овце. Ако не се срѣщатъ заблудени овце, какво щѣха да правятъ вълцитѣ? Следъ нѣколко дни азъ ще изнаеса една сказка и ще обясня, по какви несъстоятелни пжтища истински българи сж си втѣплили, че сж гърци.

V.

Едва на 1. октомврий въ селото пристигна новата учителка — госпожица Ева Бурмова. Преди да дойде, въ различно време се получиха заповѣди за двама мжже, но никой не ги видѣ и чу. Тѣ не дойдоха въ селото.

— Не всѣки се съглася да учителствува въ село Голѣма-черква. Винаги нѣкои не идватъ и винаги други рано напущатъ, — каза веднажъ Насула, когато Трънковъ се гнѣвѣше, че очакваниятъ учителъ се бави.

— Ще пратятъ учителъ отъ Атина! — рече троснато Трънковъ.

Оттогава Насула започна да страни отъ учителитѣ, като се осведомяваше за вършеното отъ тѣхъ чрезъ общинския писаръ Димитъръ, който не можеше да си обясни любопитството му.

Новата учителка бѣ съвсѣмъ младо момиче. Учителствувала само една година въ Ломска

околия, а на втората година подаде заявление за място въ Бургаски окръгъ. За да не избърза да потърси друго село, Трънковъ и колежитъ му се разтичаха да ѝ намърятъ квартира. Но каква бѣ изненадата имъ, когато научиха, че жената на Перикли ги изпреварила и намърила по-удобна квартира за Бурмова! Още въ първитъ часове, следъ пристигането, майката на Насула постави подъ своя закрила новата учителка. Нареди да почистятъ квартирата ѝ, сама отнесе тамъ нѣкои къщни потрѣби и до вечерята почти не се отдѣли отъ нея.

Презъ това време тримата учители бѣха въ училищната канцелария. Трънковъ разлистваше нѣкаква книга, а Тотевъ и Мандевъ съставяха новъ списъкъ на училищната библиотека. Всички мълчаха. Една муха съ шумъ дрѣзко прелиташе надъ главитъ имъ, край носовитъ имъ и ги дразнѣше. Правѣше зигъ-загъ помежду имъ, отличаше до рамката на прозореца и кацваше да си почине. Следъ това пакъ забръмчаваше и влѣчеше черна линия предъ очитъ на учителитъ.

— Брей! Ще я пухна! Омръзна ми вече тая гады! — извика Мандевъ.

— Пухни я, пухни! — обади се Тотевъ, като продължи да пише. — Пречукай я, защото, ако дойде колежката тука и види мухи, нѣма да се мърне вече насамъ.

Мандевъ го загледа тжно.

— Нѣма да я убия! Щомъ е заради твоята госпожица, нѣма да я убия!

Трънковъ се обърна сърдито къмъ тѣхъ.

— Какво общо има между вашата муха и Бурмова?

Тотевъ престана да пише и вдигна глава.

— Ами, такава... Госпожицата нали е отъ северъ... Може тамъ да нѣма мухи. Може би не е виждала мухи и ще се отврати, ако види тукъ тая бременна муха. Затова...

Трънковъ захвърли книгата и излѣзе безъ да се обади. Спрѣ се срѣдъ двора на училището и се загледа къмъ площада предъ общината, кждето селскиятъ кехая и единъ стражаръ държаха за поводитъ два коня и разговаряха.

Нѣкой подсвирна наблизу. Трънковъ се обърна и видѣ Иванъ Кремъка, застаналъ край купчина дърва срѣдъ съседния дворъ. Дѣдо Иванъ му махна да се приближи. Учителитъ се запжти неохотно къмъ отворения вратникъ.

— Знаешъ ли новото? — попита още отдалечъ крѣчмаритъ. — Тукъ е околийскиятъ началникъ. Дошелъ за тебе. Вика ме преди малко и ме пита за тебе. Какъвъ човѣкъ си билъ, какво си правилъ, какво си приказвалъ и съ кои се събирашъ. Надълго и нашироко ме пита. Казахъ му, че си тамамъ на място човѣкъ, че нищо лошо не си приказвалъ, че къмъ всички се носишъ добре, а той каза:

— Добъръ, добъръ, пѣкъ иска да сѣе разколъ. Ще говори противъ Гърция и сказка нѣкаква щѣлъ да държи.

— Не думайте тѣй! — му казахъ азъ. — Излѣгали сж ви. Малко сж хората като учителя Трънковъ. Много на място човѣкъ е.

— Гледай си работата! — рече той и прати да извикатъ Насула.

— Дребни работи, дѣдо Иване.

— Дребни, учителю, ама ти не познавашъ околийския. Азъ се уплашихъ не на шега за тебе и отъ тука щѣхъ да дойда да ти съобща всичко въ училището.

— Благодаря ти, дѣдо Иване. Едно не мога да разбера. Защо началникътъ вика Насула, когато всичко е отъ Насула. Тѣ сж се срѣщали, чуруликали сж си и отъ чуруликането имъ сега дими около мене. Нищо.

Току-що Трънковъ се върна въ училището и на отворената врата на учителската стая почука горскиятъ стражаръ Генчо.

— Околийскиятъ началникъ вика на следствие всички учители.

— Защо не заповѣда тукъ, бе Генчо? Тукъ никого не сме изяли, — каза Мандевъ, като съ пръчица се опитваше да поеме и хвърли навънъ убитата най-последна муха.

VI.

Първото нѣщо, което се хвърли въ очи на околийския началникъ, при влизането на учителитѣ въ общинската канцелария, бѣ тѣхното спокойствие. Първото впечатление пъкъ на учителитѣ отъ началника бѣ твърде неизгодно за него.

Широкоплещеста неспретната фигура, съ набръчкана синя куртка, съ голѣмъ коремъ, който се мърдаше непрестанно на разкривенъ разскър-

цанъ столъ, голѣма заешка глава, брадясало лице, малки, примигващи очи и избърнати дебели устни, като разчупено кюфте.

— Седнете, седнете, господа! Освенъ учителитѣ, нека остане само кметътъ! Другитѣ да излѣзатъ! — каза началникътъ.

Когато другитѣ излѣзоха, той подзе:

— Искамъ да се разберемъ като хора, за да не идвамъ пакъ по сжщия въпросъ. Кой отъ васъ се казва Трънковъ?

— Азъ, господинъ началникъ.

— Вие не изглеждате на лошъ човѣкъ, а ми разказаха за васъ лоши работи. Подигравали сте се съ гърцитѣ, дразнили сте ги. Дори сте възнамѣрявали да изнесете сказка противъ тѣхъ. Така не бива, господинъ Трънковъ!

— Преди всичко, господинъ началникъ, за мене въ село Голѣма-черква, освенъ Перикли и близкитѣ му, нѣма други гърци.

— Какъ нѣма? — сопна се началникътъ.

— Нѣма. Другитѣ сж българи, които се гърчечатъ. Първенци и учени българи въ миналото сж се гърчеели, като сж попадали подъ влиянието на гърцизма; какво остава за тия прости селяни, попаднали нѣкога въ лапитѣ на Одринската митрополия? Въ моята сказка искамъ да изтъкна именно всички ония причини и обстоятелства, поради които се е дошло до положението, тия хора да се гърчечатъ.

— Оставете тия нѣща! — рече околийскиятъ началникъ. — Каквото и да е било, нѣма смисълъ да се връщате на тия стари работи.

Знаете ли, какви добри данъкоплатци на държавата сж тия хора? Не бива да ги дразните!

Трънковъ се усмихна.

— Напълно съмъ съгласенъ съ васъ, че сж добри данъкоплатци. Споредъ мене, обаче, съ редовното изплащане на данъцитѣ си, тия хора още по-добре доказватъ, че сж българи. Въ сравнение съ хората отъ другитѣ народности, българитѣ сж най-добри данъкоплатци, независимо отъ това, кжде живѣятъ — дали въ предѣлитѣ на България или вънъ отъ тѣхъ. Напримѣръ, отъ всички жители на днешна Русия, най-редовни данъкоплатци сж чувашитѣ, прями потомци на волжитѣ българи. Тѣ сж надъ единъ милионъ хора, повечето отъ които живѣятъ въ Казанска губерния, на дѣсния брѣгъ на Волга, кждето е било и нѣкогашното имъ отечество. За тѣхъ се знае навсѣкжде следната поговорка: Щомъ татаринътъ се сдобие съ пари, купува си жена, щомъ русинътъ се види съ пари, купува си конь, когато чувашинътъ припечели нѣщо, бърза да си плати данъка.

— Разказвашъ масали, — рече кметътъ Деркуди.

— Кжде ходите да ме разкарвате изъ Русия? — ядоса се началникътъ. — Азъ нѣма да позволя да изнесете подобна беседа. То значи да наострите повече хората тукъ. Да ги опълчите единъ срещу другъ. Нѣма да позволя такава нѣщо. Мисля, че ме разбирате.

— Разбирамъ само, че не можете да ме разберете, — каза Трънковъ.

— Беседата е научна, господинъ началникъ, — обади се Мандевъ. — Нѣма защо да се сърдятъ, като я чуятъ. Ако на нѣкого се стори, че сж казани невѣрни нѣща...

— Господа, не е време за това, — прекъсна го началникътъ. — Какво ще спечелимъ, ако ги увѣряваме, че сж българи?

— Българитѣ трѣбватъ на България. Защо ще ги харизваме на чужда страна? — добави на свой редъ Тотевъ.

Лицето на околийския началникъ доби твърде недоволенъ видъ. Трънковъ погледна часовника си и каза:

— Тукъ се върши една неспирна пропаганда въ полза на Гърция. Сигуренъ съмъ, че нищо не ви е донесено. Всѣка вечеръ Перикли чете на селянитѣ атински вестници и украсява статиитѣ съ дълги тълкувания въ полза на гърцитѣ. Той никога не изпуца да заклейми съ лошо име българитѣ. Българитѣ, споредъ него, сж хондрокефали, твърдоглавци, а гърцитѣ — възпитани, благородни. Очитѣ на българитѣ били все въ чуждото. Она день, напримѣръ, забодоха въ дюкяна му афишъ, че ще излиза новъ вестникъ подъ надсловъ „Свободна речъ“. — Голѣма работа! Голѣма работа! — развика се Перикли. — Отъ насъ го взеха това име, отъ Атина. Тамъ излизатъ отъ сто години вестници съ такива имена — „Елевтеронъ вима“ и „Елевтеросъ логосъ“. Какъ не сж знаели по-рано това! По-рано да се спустнатъ въ чуждото.

— Перикли се шегува бе, господинъ начал-

никъ. Шегува се, защото вижда, че учителитѣ се дразнятъ, — обади се кметътъ.

— Добре, — каза Трънковъ, — нека това да мине за шега. Ами какво ще каже Деркуди за книгата, която Перикли чете понѣкога на селянитѣ, щомъ нѣма вестници?

— Каква книга? — попитаха въ единъ гласъ началникътъ и кметътъ.

— Книгата за измисленитѣ звѣрства на българскитѣ войски въ Македония. Писана ужъ отъ англичанинъ и преведена на грѣцки. Обемиста книга съ снимки и описания, чрезъ които се цели да се сѣе заблуда и отрицание, чрезъ която изобщо се прави пропаганда на благороднитѣ грѣци — въ кавички.

Лицето на околийския началникъ все повече и повече продължаваше да добива недоволенъ видъ.

— У кого сте виждали тая книга? — попита той.

— У Перикли и Насула. Писарътъ Димитъръ сѣщо я има.

— Ще провѣря всичко. Свободни сте, — рече началникътъ и стана отъ разкривения столъ.

VII.

На сутринята въ училището дойде Бурмова. Тя свари учителитѣ въ разговоръ за околийския началникъ, за разочарованието, което бѣха изпитали. Тѣ очакваха подкрепа, а той си отиде, следъ като имъ остави поржката си нищо да не предприематъ, както и самъ той нищо не предприе.

Бурмова пристѣпи плахо въ учителската стая. Трънковъ, който изпълняваше длъжността главенъ учителъ, я представи на другитѣ, като познатъ, въпрѣки че вчера можа да разговаря съ нея само нѣколко минути.

— Най-сетне съставътъ ни се попълни. Мислѣхме, че ще сме напълно мъжки мѣнастиръ, но пратиха ни дама. Сигурно ви харесва селото, госпожице. Малко дрипавичко е, но климатично е сложено добре. Вѣрвамъ, че ще търпите една година и нѣма да отивате другаде. Понеже вече всички сме тукъ, трѣбва днесъ да изберемъ нашия мексиканецъ Аргиръ за главенъ учител. Дори следъ занятията веднага можемъ да приготвимъ книгата и да ги изпратимъ, — каза Мандевъ.

— Нека изберемъ Тотевъ, — рече Трънковъ. — Той е билъ повече време главенъ.

— Решено е вече. Тѣй решихме съ Мандевъ, — отвърна Тотевъ. — Вѣрвамъ, че и госпожицата ще се присѣдини къмъ насъ.

Бурмова се усмихна:

— Съгласна съмъ. Чудно е, че тукъ всѣки предпочита другъ предъ себе си, а тамъ, кжде то бѣхъ миналата година, всѣки искаше да бжде главенъ учителъ. Изключение правѣха само женитѣ. Но защо колегата казва мексиканецъ?

— Е, такова... Знаете... той е буйна натура, — изфѣфли Мандевъ, който не видѣ въ този мигъ сърдития погледъ на Трънковъ.

— Колегата Мандевъ е малко нѣщо излишно словоохотливъ и нѣма защо да го слушате

много внимателно. При това, нито вие ще загубите, госпожице, ако не го слушате, нито пък той ще ви се сърди, — опита се да поизглади разговора Тотевъ.

Но Мандевъ каточели не бѣ го чулъ. Той се засмѣ и продължи;

— Трънковъ е тъкмо за главенъ. Нека го попритисне канцеларската работа, входящи, изходящи, наредби, протоколи, статистика, та да не се коси съ гъркоманитѣ.

— Вѣрно, тукъ има гъркомани, — каза Бурмова. — Госпожа Перикли казва: „Цай, столце, измѣцва“.

— Гръшите, че Периклиевци сж гъркомани. Тѣ сж гърци. Само това семейство е гръцко. Забогатѣли сж на гърба на българското население, като непрестанно му внушаватъ, че има гръцко потекло и искатъ да го изселятъ въ Гърция, поради две съображения. Първо: селянитѣ имъ дължатъ отъ заеми и покупки въ магазина и кръчмата около два милиона лева. Когато държавата изплаща имотитѣ на изселвацитѣ се, Перикли ще може да получи тия пари. Второ: съ изселницитѣ ще отиде въ Гърция и Перикли. Тѣ ще отидатъ въ Бѣломорска Тракия да оратъ, а той ще е на уважение въ Атина или Солунъ, загдето е завелъ заблуденитѣ овце, — побърза да поясни Мандевъ.

— Ако жената на Перикли чуе, че я наричатъ гъркоманка, ще получи веднага ударъ, — засмѣ се Тотевъ. — Тя се смѣта за чиста потомка на елинитѣ.

Трънковъ каза на прислужника да удари звънеца, а следъ малко покани Бурмова да я представи на отдѣлението ѝ. Усмихната, тя тръгна следъ него.

Тотевъ и Мандевъ останаха въ стаята още нѣколко минути.

— Слушай, Мандевъ, — каза Тотевъ, като затвори вратата, — не всичко, което мине презъ ума на човѣка, трѣбва да се казва. Този мексиканецъ не биваше да се тика въ устата ти. Ти, безъ да съзнавашъ, обиди Трънковъ. Трѣбва да приказвашъ по-малко.

Мандевъ го загледа съ любопитство.

— Та какво лошо казахъ? Нали самъ Трънковъ казваше, че ще стане мексиканецъ, а ти дори му помагаше да си измисли мексиканско име. Хайде сега, пакъ азъ съмъ лошъ! — отвърна недоволенъ Мандевъ.

— Не е важно точно какво си казалъ, но по какъвъ случай го казвашъ и предъ кого. Каза го предъ човѣкъ, съ когото току-що сж тѣ запознали.

— Голѣма работа! Да не е принцеса! Представямъ си, че е мжжъ, колега. Говоря на нея, както говоря на всѣкиго отъ васъ.

— Непоправимъ си и толкова! — рече възбудено Тотевъ. — Дори допускамъ, че Трънковъ затова се колебае да поеме управлението на училището. Мжно се управлява съ добро едно училище, кждето има такива бързореки учители, като тебе.

Настъпи мълчание. Мандевъ се почувству-

ва твърде засега. Но, като размисли, видѣ, че прекалялѣ наистина спрямо бъдещия си началникъ, и добави:

— Какво да правя? Понѣкога дрънкамъ. Баща ми бѣше окултистъ и все за йогъ Раманаракъ разправяше, но и той бѣше много лекъ въ бѣбривостѣта си. Такива бѣха и другитѣ вкжши. Въ такава срѣда отраснахъ. Но азъ обикнахъ Трънковъ още при първитѣ часове следъ запознаването ни и ще се стремя да бъда вече доволенъ отъ мене. Помагай ми, критикувай, обвинявай, напътвай ме, щомъ нейде бѣлскамъ изъ просото, но нека това става безъ знанието на Трънковъ.

Тия думи трогнаха Тотевъ. Той познаваше младия си колега като твърде спривавъ и не го считаше способенъ на такава откровеностъ.

— Пантелей, виждамъ, че си искренъ, — каза Тотевъ. — Виждамъ сега сжщо, че двамата не ще допустнемъ да се внася несъгласие и да се помрачи чрезъ него животътъ ни тукъ.

И съ повече ведрина въ душитѣ тѣ тръгнаха къмъ учебнитѣ си стаи.

VIII.

Топла привечеръ. Селскитѣ говеда току-що се бѣха върнали отъ паша и минаваха по улицата край училището. Облакъ прахъ бавно се задвижи къмъ задрѣмалитѣ акации въ училищния дворъ, подъ които разговаряха Трънковъ и Тотевъ.

— Видѣ ли Алексиевъ? Дошелъ преди часъ-два и се отбилъ въ кръчмата на Перикли. Питалъ за учителитѣ. Не е ли дошълъ следъ това въ училището? — попита Тотевъ.

Трънковъ гледаше унесено къмъ улицата.

— Алексиевъ ли? Колегата отъ Канаритѣ?

— Да.

— Не е идвалъ. Азъ не го познавамъ. Не съмъ го виждалъ, но чухъ, че билъ добъръ и начетенъ момъкъ.

— Защо ли иде? — попита Тотевъ. — Нѣщо да не се влѣче зарадъ Бурмова. При такава хубава колежка, ще започнатъ да ни спохождатъ.

— Не ти ли харесва това?

— Защо? Какво ме интересува? Тя и безъ това не ми обръща никакво внимание. Съ тебе, обаче, се държи съвсемъ иначе.

— Знаешъ ли, — каза Трънковъ, — на тебе мога да го кажа. Преди години обичахъ една жена, която никога нѣма да забравя. Бѣше съ руси коси и синеока. Напълно противоположна на Ева Бурмова, както виждашъ. Но, като разговарямъ сега съ Бурмова, коситѣ ѝ отъ черни почватъ да ставатъ каточели свѣтли, руси. Очитѣ ѝ изгубватъ маслинения си цвѣтъ и се превръщатъ на две крѣгчета тиха синева. И всичко това става, защото Ева има досущъ гласа на синеоката. Звучно-нѣженъ, ясенъ и съ замайващъ тембъръ. Вѣрвамъ, че ме разбирашъ.

— Разбирамъ, разбирамъ! Нѣма защо тогава да скърбишъ за другата. Случаятъ ти праща Бурмова. Скоро не съмъ билъ на сватба...

Трънковъ се усмихна:

— Тогава какво си разбралъ? Ева само раздвижи тѣгата ми къмъ завинаги изгубената, при която нищо вече нѣма да ме върне. Разговарямъ съ тази, а виждамъ всѣкога другата, която става все по-свидна, все по-непостижима, защото я обичамъ като споменъ.

Въ това време въ училищния дворъ влѣзе Алексиевъ.

— А-а-а! Колегата Алексиевъ. Гледай, чакъ кога е дошелъ редътъ да потърси и насъ! — извика Тотевъ.

— Откъде го познавашъ? — попита тихо Трънковъ.

— Запознахме се на една конференция въ Сливенъ.

Гостътъ, пѣргавъ, усмихнатъ момъкъ, се здрависа съ Тотевъ и се запозна съ Трънковъ.

— Какво ви носи насамъ и самъ ли сте? — обърна се къмъ него Тотевъ.

Алексиевъ продължаваше да се усмихва.

— Минаха презъ Канаритѣ партийни агитатори съ автомобилъ. Нали сега ще има избори, и кандидатитѣ сж много внимателни и услужливи. Предложиха ми да ме разходятъ до тукъ, и азъ не отказахъ. Сега сж въ кръчмата на Донуди, а бѣха и при Перикли. Гответе се довчера да ги слушате. Голѣмъ смѣхъ ще падне. Единиятъ е кръгълъ простакъ и ги сипе като пѣна при наводнение. Билъ и по-рано кандидатъ за народенъ представителъ.

Докато учителитѣ разговаряха, къмъ учили-

щето започнаха да се приближаватъ селяни на групи. Тѣ бѣха повикани отъ селския глашатай да чуятъ двамата кандидати за народни представители, които бѣха начело въ листата на управляващата партия. Следъ малко дойдоха и ораторитѣ. Напливътъ бѣ толкова голѣмъ, че Трънковъ и другитѣ учители останаха да слушатъ речитѣ вънъ, до вратата.

Кметътъ Яни Деркуди представи единия ораторъ.

— Драги селяни, тукъ сж дошли да ни видятъ и да ги видимъ двама отъ ония хора, които ще коватъ законитѣ. Тѣ ще ни кажатъ по нѣщо, ние ще имъ кажемъ. Но най-напредъ тѣ ще ни кажатъ, и трѣбва да ги слушаме внимателно. Никой да не прекъсва ораторитѣ, защото ще го запра при конфискувания празъ въ общинския яхъръ. Най-напредъ ще говори кандидатътъ Трандафилъ Буцевъ.

— Бучевъ, — поправиха го.

— Да, — рече кметътъ, — господинъ Трандафилъ може да почне.

До масата се изправи въздробенъ, набитъ човѣкъ съ мръсна тетрадка въ рѣцетѣ. Нѣкои му ржкоплѣскаха.

— Господа, — почна той, — тибиркулозата изморява най-много ора въ силата. Въ градоветѣ има дофтори да ги ликуватъ и да ги изликуватъ. Има хубави кжщя и како да сж иде, а въ силата ората ни моятъ да я ранятъ съ чесънъ билия. Затуй трябва да сж напрай нѣщо и за селскуту нѣсиление. Стига да мре то мърцина, оставено

на свободата на волята си. Новото правителство ши пуструи болници и ши изпруводи дофтури да ликуватъ занаяредъ болното нъсиление.

Въ това време учителтъ Алексиевъ се изкикоти до вратата, като държеше дланъта си притисната къмъ устата. Ораторътъ се обърна къмъ него, изгледа го сърдито и продължи:

— Нъкои можи да ни фащатъ вѣра или да ни прѣятъ хасъ отъ мойтъ думи, защото шетатъ на другъ Господъ или пкъкъ защото много сж лъгани. Въ лицето на мойтъ очи виждамъ единъ екземпляръ, донесенъ отъ насъ съ афтонобила, който не знае де се намира и хихика като гивиндия, но, ако кара тѣй, ши му надѣня идинъ ритникъ съ налчитѣ, чи ши изпука като ваксаджийски сандѣкъ...

Тотевъ дръпна Алексиевъ за палтото и го помоли да се отдалечатъ. Съ тѣхъ тръгна и Трънковъ.

— Може да ви напакости. Не биваше да му се смѣете, — рече Тотевъ.

— Какво да правя? Слушамъ го за втори пжтъ и всичко ми се струва много хумористично.

— Да се отбиемъ при Донуди. Вие навѣрно не сте се хранили, — каза Трънковъ.

— Никакъ не съмъ гладенъ, — отвърна Алексиевъ. — На обѣдъ се нахранихъ прѣкомѣрно. Почти насила ме заставиха да обѣдвамъ съ кандидатитѣ. Минахъ между отбранитѣ, които кметътъ извика нѣкакси служебно, за да правимъ компания на бждешитѣ депутати. Що пуяци, що кокошки се унищожиха. Отъ сутринъ до обѣдъ

ги разкрѣкваха изъ селото. Сега сбогомъ, колеги. Редъ е да се видимъ втори пжтъ въ Канаритѣ.

— Нощувайте тукъ! За колко време ще си отидете сутринъта! Селото не е далечъ, — пока ни го Тотевъ.

— Трудно спя на чуждо мѣсто. По-добре е да си отида. Ами кжде сж другитѣ ви колеги?

— Мандевъ днесъ почти цѣлия день се губи. Кой го знае кжде скитори. Госпожицата пкъкъ сега се настанява и почти си стои все сама, — отвърна Тотевъ.

— Коя е тя? Позната ли е?

— Едва ли я познавате. Отъ Ломъ е. Казва се Ева Бурмова.

— Млада, стара?

— Много млада дори. Много млада и много хубава, — обади се Трънковъ.

— Доведете и нея, че и другия колега, когато дойдете въ Канаритѣ!

— Непремѣнно!

— Довиждане. И поздравете ги.

— Довиждане.

И Алексиевъ запухка крака изъ дълбоко наслоения прахъ по селската улица.

— Много му я похвали, — каза Тотевъ, когато се запжтиха къмъ кръчмата на Донуди.

— Ева ли?

— Да.

— Нека знае. Не е ли хубава?

— Да не се разкайвашъ?

— Защо ще се разкайвамъ?

— Ще преправи пжтъ тукъ заради нея.

— Увѣрихъ се, че по този въпросъ двамата нѣма да се разберемъ. И да искамъ, нѣма да можемъ. Ти не вѣрвашъ, или не разбирашъ, какво ти говорихъ преди да дойде Алексиевъ. Далечъ съмъ отъ мисълта да се приближавамъ до Ева.

Въ тоя мигъ тѣ бѣха до кръчмата на Донуди и изкачваха стѣпалата.

— Кой е тозъ Алексиевъ? Разбирамъ, разбирамъ... Кандидатъ за госпожицата. Трѣбва да е много важенъ, щомъ не сметохте за нужно да се видя и азъ съ него, — чу се гласътъ на Мандевъ.

— Ти къде си бре? Какво правишъ тукъ? — попита Тотевъ.

Мандевъ бѣше твърде пийналъ и седѣше свитъ на скамейката въ тъмнината на къшката.

— Доказвамъ, че не съмъ сукалче, което има нужда само отъ млѣко и попарка. Азъ съмъ грозниятъ Георги. Има народна пѣсенъ за единъ грозенъ Георги. Азъ съмъ грозниятъ Георги. Ама защо ли ви го казвамъ? Ти и господинъ Трънковъ знаете много добре, че азъ съмъ тозъ грозенъ и отхвърленъ Георги, ала чакате азъ да ви го казвамъ и повтарямъ. Вие за нищо не ме считате. Ехъ, какво да правя? Не мога да бѣда толкова безочливъ, че да искамъ да ме надценявате. Какъвто съмъ си въ действителностъ, такъвъ си оставамъ и за васъ. Не мога съ нищо да ви попрѣча да ме презирате, — почти хленчеше Мандевъ.

Въ кръчмата бѣ само Донуди. Той редѣше яйца въ два сандѣка.

— Пантелей, не очаквахъ това отъ тебе, — каза съ укоръ Тотевъ.

— Какво? Тукъ има толкова пияни хора, и вие ги уважавате. Мене, нито трезвенъ, нито пиянъ искате да ме гледате. Ще се измъчвате сега да ми давате напѣтствия. Не искамъ да ви слушамъ!

— Върви да си починешъ въ стаята и да се успокоишъ! Съ тебе ще дойде Тотевъ, а азъ ще поискамъ отъ Донуди да ни свари нѣколко яйца, и веднага ще дойда. Ще вечеряме и ще беседваме. Допущамъ, че и ние сме малко виновни, като не сме се държали достатъчно добре съ тебе, но не трѣбва въ такова състояние и тука да ни укорявашъ. Тотевъ, минете въ дѣсно по площада, за да не ви срѣщатъ селяни! — настоя Трънковъ и влѣзе въ кръчмата.

Безъ да каже нѣщо, Мандевъ се подчини. Той бавно слѣзе отъ стѣпалата и се запѣти къмъ училището. Съ него трѣгна и Тотевъ.

Предъ училищната врата, докато Тотевъ отключваше, Мандевъ запита:

— Чувашъ ли? Неиде свири гайда.

— Нищо не свири. Нищо не чувамъ.

— Тогава ушитѣ ми пицятъ, — каза провлѣчено Мандевъ и закричи къмъ отворената врата.

IX.

Следъ нѣколко дни, една сутринъ въ училището дойде Зографовъ, стариятъ мѣстенъ учителъ въ съседното село Кално-Талашево. Следъ

него влѣзоха въ учителската стая Насула и околийскиятъ агрономъ Петковъ, старъ познатъ на Трънковъ.

Макаръ и къмъ шестдесетъ години и на пенсиониране вече, Зографовъ бѣше веселъ, жизнерадостенъ човѣкъ. Тотевъ и Мандевъ го виждаха за първи пѣтъ и се чудѣха на здравия му видъ, на оптимизма и на веселия му заразяващъ смѣхъ.

— Вие Мандевъ ли се казвате? Този Мандевъ, Димо Мандевъ, който е просбописецъ въ Каваклий, да не би да ви е сродникъ? — обърна се той къмъ Мандевъ.

— Не. И други сж ме питали. Не сме сродници. За него казватъ, че ненавиждалъ много гъркоманитѣ.

— Мрази гъркоманитѣ, обича червеното. вино и е непоправимъ шегаджия, — допълни Зографовъ. — На колегата Радевъ даде семена на нѣкакви карамфили. Италиански ли бѣха, унгарски ли, но въ градината на Радевъ поникнаха магарешки бодили. Толкова грижи положи човѣкътъ за тѣхъ! Полива ги, разкопава около тѣхъ, торъ имъ слага, а сетне ги изскубна и изхвърли. Семената били отъ магарешки бодилъ!

И здравиятъ смѣхъ на стария учителъ изпълни стаята.

— И мене не отмина, — продължи той. — Бѣше преди нѣколко години на есенния ни сборъ. Нѣкой извика на вратника. Пратихъ внучето да види, кой е и какво иска. Върна се то и каза, че окръжниятъ управителъ и секретарьтъ му ми идвали на гости. Брей! Ами сега? Такива голѣ-

ми хора трѣбва да се посрещнатъ, както трѣбва. Това не сж обикновени гости. Разтичахме се, раздигахме едно, занареждахме друго, ама всичко на кушия. Премѣстихме и гоститѣ отъ околнитѣ села въ другата стая. Криво-лѣво нареди се всичко. Турихъ азъ нова риза, нова яка, поправихъ мустацитѣ и брадата си и излѣзохъ да посрещна високитѣ гости. Вървя презъ двора и гледамъ предъ вратника стоятъ двама души на магарета — Димо Мандевъ и учителътъ Кировъ, отъ село Свѣтлина.

— Хайде бе! Какво ни върза тукъ да чакаме! — извика Димо.

— Кжде сж окръжниятъ управителъ и секретарьтъ му? — попитахъ азъ.

— Азъ съмъ окръжниятъ управителъ, а този е секретарьтъ, — отвърна съвсемъ сериозенъ Димо, като сочеше ухиления учителъ.

— Бре, тѣй ли ме вързахте! Ано-катъ направиха вкѣщи зарадъ васъ. Не можахтели за другъ да измислите тая шегя?

— Какво? Не ти ли пълнимъ очи? Ако мене не смѣташъ, че мога да струвамъ колкото единъ окръженъ управителъ, Кировъ не струва ли колкото секретаря му.

И Димо посегна и сне шапката отъ плешивата глава на Кировъ.

— Не го ли харесвашъ? Вижъ! Какво не му харесвашъ? Мждъръ човѣкъ. Отъ мждрость ко-са не е останала на главата му. Такива хора нѣкога бѣха на голѣмо уважение въ Русия. Никой тамъ не можеше да стане министъръ, до-

като не окапе косата му. Ехъ, въ Турция имъ казватъ келеша, но турцитѣ, както знаешъ, сж назадничави хора.

Заведохъ ги вкжщи и ги представихъ, както сами се бѣха представили на мене. Какво да ги правишъ! И да се смѣешъ, и да се сърдишъ. Такъвъ зевзекъ е Димо Мандевъ.

— Споредъ мене, той е неприятенъ човѣкъ, — обади се Насула.

Стариятъ учитель го погледна.

— Че ти какво си ималъ съ него? Какво ти е направилъ?

— На мене нищо не е направилъ, но постоянно е въ разпавии съ баща ми. Презъ день подава заявление срещу него за нищо и никакво.

— Щомъ не ги подава срещу тебе, не ти, а баща ти може да го нарече неприятенъ човѣкъ, — каза Зографовъ.

— Ти откога си тука, бе Трънковъ? — попита агрономътъ.

— Отъ тази година.

— Да знаехъ, щѣхъ да те взема снощи съ себе си да те заведа въ Кално-Талашево.

— Той идвалъ, — намѣси се Зографовъ, както гледаше Трънковъ. — Но другъ пжтъ го канете. Сега азъ искамъ да ви помиря съ Насула. Той е добъръ момъкъ, господинъ Трънковъ, и не бива да сте въ лоши отношения съ него.

— Азъ мисля, че не съмъ въ лоши отношения съ Насула.

Насула се размърда. Взе една книга отъ масата и пакъ я остави.

— Съ какво съмъ го обидилъ? — попита Трънковъ.

— Добре, — продума тихо Насула. — Щомъ не помнишъ, значи не си го казалъ съ целъ да ме обидишъ.

— Какво съмъ казалъ?

— Нали каза, че четвъртиятъ учитель щѣлъ да дойде отъ Атина?

— Това те е обидило, а твърдението ти, че тукашнитѣ селяни сж гърци, не обижда ли, както мене, така и всички тукъ, които не мислятъ като тебе?

— Каква Атина? Какъвъ четвърти учитель? — обърна се Зографовъ къмъ Трънковъ.

Преди Трънковъ да отговори, Насула заговори неестествено високо:

— Господинъ Зографовъ, вие живѣте отъ шестдесетъ години въ Кално-Талашево. Идвали сте често въ Голѣма-черква и познавате добре населението. Често сте били и нашъ гостъ. Познавате всички тукъ. Можете ли да се съгласите съ господинъ Трънковъ, че, освенъ нашето семейство, всички други сж българи.

— За това ли ви е препирнята? Хайде де! До васъ ли дойде редъ да разрешавате тия въпроси? — питаше Зографовъ съ смѣхъ.

— Не съмъ се препиралъ съ лекота, като съмъ изтъквалъ несъстоятелността въ твърденията на Насула, — каза Трънковъ. — Всичко издава българския произходъ на тукашнитѣ селяни. Въ книгата „Княжество България“ Иречекъ твърди, че тия селяни сж потомци на българии-

планинци, на българи-колонисти, както ги нарича той. Планинско население е извикано от турците изъ Сръдна-гора, Стара-планина и другаде, защото тукъ, въ Каваклийския край, както и на изтокъ отъ Тунджа, се е чувствувала много голѣма нужда отъ работна земеделска рѣка. Но да оставимъ Иречека. Да проследимъ по-нови източници. Какъвъ грѣкъ е председателятъ на училищното ни настоятелство Пѣюди? Грѣкъ ли е Христо Шивачевъ отъ село Енина, който преди три години се оженилъ тукъ и сега се нарича Терзуди? Гърчета ли сж децата на българката Пена отъ село Крумово, дъщеря на дѣда Божила, която преди десетина години се омъжила тукъ за българинъ-гъркоманъ? Нищо подобно. Не сж никакви гърци, но кога Насула ще признае това? Кога ще признае десетките такива случаи?

Зографовъ гледаше съ възхищение Трънковъ.

— Вѣрно е, — каза той, — този край, поради честитѣ военни стълкновения, грабежи и палежи, е останалъ почти обезлюденъ. Хората, за да запазятъ живота си, сж бѣгали изъ планинитѣ. Турците сж искали да ядатъ. Примамвали сж съ земя, съ привилегии планинското население, за да го преселватъ тукъ да обработва земята. Това сега може да се каже, но едно време бѣше страшно да го кажешъ. Подъ натиска на одринската митрополия, турците едно време осъдили баща ми на смъртъ, загдето участвувалъ въ демонстрациитѣ да не се допустне грѣкскитѣ митрополитѣ въ българския мѣнастиръ „Св. Троица“, до Сакаръ-планина.

Лицето на Насула се изкриви отъ гнѣвъ. Погледътъ му искръше злобно.

— Ще помирявашъ! Ти ще помирявашъ! Отъ него повече ги измисляшъ, а ще ни помирявашъ! — извика той и почти хукна навънъ.

— Я го гледай! Не му харесва истината. Какво ли е очаквалъ отъ мене? Съвсемъ иначе ми предаде той причината за несъгласията помежду ви. Азъ ви поздравявамъ, господинъ Трънковъ! Вие имате напълно правилно схващане по повдигнатия въпросъ. Лошото е, че преди васъ малцина сж имали смѣлостта да кажатъ това, което казвате вие. Затова не могатъ да ви простятъ, само затова, — каза Зографовъ.

— Той ли ви помоли да посрѣдничите, за да ни помирявате? — запита Трънковъ.

— Да. Но съвсемъ друго ми разправи. Каза, че вие сте му съобщили за изпращането на учителъ-грѣкъ за грѣкскитѣ деца, следъ идването на когото пъкъ вие щѣли сте да лишите отъ право на гласоподаване, при изборитѣ за училищни настоятели, всички, които се считатъ гърци. Щѣли сте да се позовете на Правилника, споредъ който инородцитѣ нѣматъ право на гласоподаване при изборитѣ за училищни настоятели.

Трънковъ слушаше съ усмивка.

— Гъркътъ си е грѣкъ, — рече той. — Много съмъ далекъ отъ мисълта да ги считамъ инородци, за да не имъ позволя да гласоподаватъ.

— Разбрахъ азъ кжде му стиска чепикътъ, — засмѣ се стариятъ учителъ и се приготви да си отива. — Сбогомъ, юнаци.

— Сбогомъ, господинъ Зографовъ.

— Азъ ще ви кажа довиждане, защото днесъ и утре съмъ тукъ, — каза агрономътъ и излѣзе съ Зографовъ.

Х.

Заредиха се дъждовни есенни дни и нощи. Ситенъ дъждъ непрестанно съскаше въ съсухренитѣ листа на акациитѣ и ги свличаше върху разкаляния училищенъ дворъ. Отвреме навреме само студенъ вѣтъръ проехтяваше въ стъклата на прозорцитѣ, връхлиташе върху дървесата и шумно изтласкваше отъ клонитѣ роякъ умрѣли листа.

Тази привечеръ дъждътъ се усили дотолкова, че учителитѣ не излѣзоха отъ училището. Поради застудяването, поставиха печка въ стаята си и вечеряха съ чай и сирене. Трънковъ едва хапна и пакъ се залови за нѣкаква книга. Въ единъ мигъ той остави книгата и измъкна куфара подъ леглото си. Отвори го и почна да тършува въ него.

— Какво ти трѣбва? — попита Тотевъ.

— Книгата, която чета, е нова. Писана е преди една-две години. Въ нея има една мисълъ, на която се отдѣля важно мѣсто, а тая мисълъ е казана въ едно писмо до мене отпреди десетина години.

Трънковъ започна да разглежда нѣколко писма, като движеше прѣститѣ си по редоветѣ на всѣко едно, погълнать изцѣло отъ внимание при четенето.

— Прочутъ ли е авторътъ? — попита пакъ Тотевъ.

— Да.

Мандевъ се засмѣ:

— А писмото отъ кого е? Отъ жена или мъжъ?

— Отъ мъжъ.

— Така и предполагашъ. Въ женска глава голѣма мисълъ не се ражда.

— Тѣй казва Пантелей, голѣмо-черковскиятъ мислителъ, — подхвърли Тотевъ.

— Подигравай се, следъ като докажешъ противното! — каза Мандевъ. — Азъ изгубихъ надежда, че ще срещна умна жена. Въ нашия градъ има единъ площадъ. По него и отъ него до рѣката всѣка вечеръ тая пролѣтъ се разхождаше една госпожица, твърде по-красива отъ другитѣ. Правѣше впечатление и на по-умна, защото ходѣше на всички сказки. Казвахъ, че само за лѣкаръ, инженеръ или офицеръ щѣла да се омъжи. Хората ли го измислиха, тя ли го е казвала, но така се знаеше. Запозналъ се съ нея единъ мой братовчедъ, посближилъ се повече и веднажъ, следъ вечеринка, я водилъ у дома ѝ. Поискалъ да я цѣлуне по едно време, а тя не позволила и рекла:

— Ще ме цѣлуне за първи пътъ она мъжъ, който ще се ожени за мене. Не съмъ за поврхностна любовъ.

Братовчедътъ ми онѣмѣлъ. Завелъ я надвенатри у тѣхъ, оставилъ я и избѣгалъ. Той вече не ходи на онова мѣсто, кждето се запозналъ

съ нея. Страхува се да не я срещне. Моля ви се, толкова глупостъ бива ли? А тази бѣше най-умната. Какво ли може да се очаква отъ другитѣ?

— Ти да не си челя Вайнингеръ! — попита Трънковъ.

Мандевъ махна съ рѣка.

— Нѣмамъ нужда отъ него. Азъ и безъ това мразя женитѣ.

— Ахъ, горкитѣ жени! Колко страдатъ отъ омразата на Пантелей къмъ тѣхъ! — засмѣ се Тотевъ.

— Азъ зная, че за женитѣ е безъ значение дали ги мразя или не, но азъ съмъ по-добре така.

— Какво шуми вънъ? Каточели измъкватъ отъ училищнитѣ дърва. Чувате ли? — попита Тотевъ.

— Кой ще дойде въ тоя дъждъ да краде дърва? Навѣрно биволицата на слугата е решила да вечеря съ джбови листа, — каза Мандевъ.

Тотевъ продължаваше да се заслушва.

— Това не е биволицата. Тя така не шуми.

Той стана и безшумно отвори прозореца. Погледна навънъ, но видѣ само непрогледния мракъ. Шумътъ, обаче, се увеличи. Нѣкой продължаваше да измъква дърва. Тотевъ подаде главата си още малко навънъ и каза:

— Трънковъ, не го убивай, а стреляй въ седалищнитѣ части! Надупчи го съ дветѣ цевии!

Трънковъ и Мандевъ погледнаха очудено къмъ Тотевъ и се приближиха къмъ прозореца. Изведнажъ се чу другъ шумъ. Нѣкой тичаше презъ училищния дворъ и приближаваше църковния. Не смогналъ да види къде е прекъснатъ

плетътъ, бѣгашиятъ се удари съ сила въ него, изохка и падна. Въ мигъ той пакъ скочи, прехвърли трънения плетъ като хала и полетѣ презъ църковния дворъ къмъ улицата на горния край.

— Брей! Това било наистина крадецъ! — извика Мандевъ и изхвъркна навънъ.

Излѣзоха и другитѣ следъ него. При свѣтлината на електрическо фенерче, учителитѣ видѣха, наредени до грамадата училищни дърва, нѣколко дървета. Преди малко нѣкой ги отдѣлилъ, за да ги отнесе, но се изплаши отъ двуцевката на Трънковъ, която въ това време съвсемъ безучастно се мждрѣше въ калѣфъ върху шкафа.

— Дързкъ крадецъ. Подъ носа ни се решилъ да краде, — възмути се Мандевъ.

— Ето калпакътъ му. Тукъ се е блѣсналъ въ плета. Падналъ е, и калпакътъ му е отхвъркналъ, — обади се Тотевъ, който разгледа следи-тѣ на бѣгашия и взе калпака.

— Плиткъ калпакъ... Калпакъ на гъркоманъ. Не ще можемъ да го намѣримъ по него. Всички си приличатъ. Ала едно можемъ да ги увѣримъ. Гърцитѣ нали не крадатъ? Нали сж благородни хора и не крадатъ? Така твърдятъ гъркоманитѣ. Тогава този, който носи останалия на мѣстопроизшествието калпакъ, не е отъ благороднитѣ гърци, а отъ твърдоглавитѣ българи, въпрѣки синьото на кщцата му, въпрѣки чернодѣннитѣ му потури, въпрѣки елинското му схлупено калпаче, — каза весело Трън-

ковъ, като отлепваше и хвърляше парчета калъ отъ калпака.

XI.

Първиятъ снѣгъ завалѣ къмъ срѣдата на декемврий. Силна, писклива виелица кѣнтѣше неспирно надъ покривитѣ и насипваше надъ слонитѣ тежки прѣспи снѣгъ. Натеза пустотата надъ селото, по чиито бѣли и неравни улици не се виждаше жива душа.

Привечеръ на вратата на училищната канцелария почука дѣдо Петко, училищниятъ прислужникъ.

— Учителю, — обърна се той къмъ Трънковъ, — насѣкохъ и отъ вашитѣ дърва. Ако ви трѣбватъ, оставихъ ги въ салона до омивалника. Ами, такава... Днесъ Донуди ми каза да те питамъ дали ще му дадешъ пушката си за две-три нощи. Лисици изподушили кокошкитѣ му, та иска да варди.

— Занеси му я, дѣдо Петко. Вземи и патрондаша. Кажи му да слага патронитѣ отъ краищата на патрондаша. Тѣ сж съ едри съчми и може да се стреля на лисици съ тѣхъ. На едни пише едно, на други — две. Номеръ първи сж по-едри съчми, — каза Трънковъ и подаде пушката и патрондаша.

— Тѣй ли ще му я занеса? Нѣма ли да я направишъ? — попита дѣдо Петко.

— Занеси му я съ калѣфа. Иначе ще се намокри отъ снѣга. Той ще я скачи. Толкова години е билъ ловець!

Дѣдо Петко пое пушката и патрондаша и се запжти навънъ. До вратата той се обърна и каза:

— Щѣхъ да забравя. Писарѣтъ Димитѣръ мина преди малко и ми каза, че попѣтъ умрѣлъ.

— Попѣ Яни ли бе? — попита Тотевъ.

— Той.

— Богъ да го прости! — рече Мандевъ.

Прислужникѣтъ се засмѣ:

— Не знамъ ще го прости ли Богъ, ама голѣма разправия ще има. Иванъ Кремъка и неговитѣ хора нѣма да позволятъ да го заровятъ въ черковния дворъ. Нѣма да позволятъ, ви казвамъ! Много сж наострени.

— Не е хубаво това. Какъвто и да е, той е билъ толкова години църковенъ служителъ и не трѣбва сега да правятъ глупости, — додаде Трънковъ.

Току-що прислужникѣтъ излѣзе, на вратата пакъ се почука. Влѣзе околийскиятъ агрономъ Петковъ.

— Какво сте се наврѣли тука отсега? Чакахъ, чакахъ да дойдете къмъ Перикли, а вие не се окадихте никакви нататъкъ, — говорѣше съ зачервено отъ студа лице агрономѣтъ, като се ржува съ учителитѣ. — Делегацията се върна отъ Атина. Отъ Казълъ-Агачъ до тукъ пѣтувахъ съ бждецитѣ евзони. И отъ евзонитѣ по-евзони ще сж, защото сж българи. Въ войната, колкото пжти сж ни дочаквали да се ударимъ на ножъ, все се е оказвало, че сж българи ония насреца. Два пжти се случи това нѣщо и двата пжти бѣха посрѣбчени българи.

— Харесали ли сж земята?—попита Трънковъ.

— Много я хвалятъ. Хвалятъ земята, гърцитъ, които сж ги посрѣщали. Било рай, земенъ рай.

— Да отидемъ при Перикли, — предложи Трънковъ.

— Той сега черпи и разтваря до уши безжбата си уста отъ радостъ. Дано не помисли, че за черпнята му сме отишли, — каза агрономътъ.

Кръчмата бѣше препълнена. Нѣмаше мѣста за всички, та мнозина стояха прави. На една маса Перикли и нѣколцина други разглеждаха нѣкакви скици. Ракията и виното се лѣеха обилно. До идването на учителитъ, Перикли говорѣше на гръцки. Като ги видѣ, той прибра скицитъ, сне очилата си и започна на български:

— Нѣмало защо да се губятъ хора, да се лѣе кръвь. Вижте, какъ лесно Лойдъ Джоржъ и Клемансо уредиха всичко. Ние ще се приберемъ при нашитѣ сънародници въ Гърция, а тукъ, на мѣстата ни, ще дойдатъ българи отъ Тракия и Македония. Много хубави мѣста ни опредѣлили. Да даде Господъ само здраве и животъ! Герчо, Василе, Иване, поизмѣстете се да седнатъ учителитѣ! Заповѣдайте, заповѣдайте, господа! Тази вечеръ паритѣ не вървятъ тукъ. Азъ черпя. Какво ще пиете?

— Много ли си радостенъ?—попита Трънковъ.

— Много, даскале.

— На твое мѣсто и азъ щѣхъ да се радвамъ.

— Ще отидемъ при нашитѣ хора и ще се успокоимъ.

— Вѣрно, тамъ нѣма да ти прѣчимъ и да

те гнѣвимъ. Вмѣсто съ закъснение отъ десетъ дена, тамъ ще четешъ гръцкитѣ вестници, още щомъ излѣзатъ. Но запитвалъ ли си се, какъвъ ще е халтъ на тия хора, които ще откъснешъ отъ родната имъ земя?

Въ кръчмата всичко бѣ утихнало. Чуваше се само бѣсниятъ вой на вилицата.

— Господинъ Трънковъ, сега поне да не се караме! Нѣма полза вече. Каквото било, било, — рече примирително Перикли.

— Зная, че никого не ще спра да се изсели. Искамъ само едно да запомните. Да помните, че съмъ казалъ: Освенъ Перикли, всички, които отиватъ въ Гърция, ще молятъ да ги върнатъ тукъ.

Перикли чукаше съ чашата си върху масата и гледаше ту Трънковъ, ту селянитѣ.

— Тамъ ще е по-хубаво. Виждамъ го, както виждамъ всички тукъ.

— Хубаво ще е за тебе, Перикли. Мене не можешъ да излъжешъ, че ще е хубаво за тия, които говорятъ гръцки, български и турски, но могатъ да четатъ и пишатъ само на български. Които обичатъ земята си, защото е земя на тѣхнитѣ дѣди и прадѣди, и до смъртта българската имъ кръвь ще обръща очитѣ имъ насамъ. За сега ти успѣ да ги накарашъ да мислятъ, че ще имъ е по-добре изъ Бѣломорска Тракия. Къде ще си следъ години? Ще имашъ ли смѣлостъ да се мѣрнешъ предъ очитѣ имъ?

— Съ тѣхъ ще съмъ, — отвърна Перикли.

— Какъ съ тѣхъ? Защо ти е кжщата на улица „Байронъ“ въ Атина?

— Не съм длъжен да ти давам смѣтка. То си е моя работа, какво ще правя кжщата.

— Нищо нѣма да я правишъ. Ще си живѣеш само въ нея.

— Ти отгдѣ знаешъ бе? Защо мислишъ, че всичко знаешъ? Отгдѣ знаешъ, че имамъ кжща въ Атина? Може да нѣмамъ.

— Насула ми показа снимка на тази кжща и каза, че тамъ ще живѣете, щомъ се изселите. Човѣкъ трѣбва да е много глупавъ да допустне, че ти, който носишъ бѣли дрехи лѣтно време, лѣгашъ и ставашъ съ десетъ гръцки вестника и хиляди елински фантазмагории въ главата, ще идешъ да се блъснешъ изъ тинестата низина и теглото въ бждещия животъ на тия прости орачи. Глупавъ е, който повѣрва това.

— Вие обиждате всички тукъ, — рече Насула. — Обиждате ги, като ги наричате глупави.

— Тѣ не вѣрватъ бѣ, Насула. И тѣ не вѣрватъ, затова не сж наречени глупави. Тѣ не вѣрватъ, но, ей тѣй, заблудени, ще се изсулятъ единъ подиръ другъ, защото мислятъ, че ги чакатъ нѣщо по-хубаво тамъ, — извика Мандевъ.

Въ това време Перикли скочи, измърмори нѣщо на гръцки и мина презъ вратата за жилището си. Нѣкои отъ селянитѣ сжщо започнаха да си отиватъ.

— Ей, хора, вие сте българи! Не се губете и погубвайте! Не сме подъ турско робство сега, та да ви съблазнява погрчването. Лошо ли ви е тукъ? — извика Трънковъ.

Единъ се обади:

— Слаба е земята ни бе, даскале, а тамъ даватъ цѣлина. Нашата земя е изтощена, не ражда.

— Не ражда ли? — кипна агрономътъ. — Отъ цѣлата околия, тукъ се изкарва най-хубавата зимница.

— Вѣрно е, — отвърна селянинътъ, — много хубава зимница изкарваме, но колко души могатъ да отдѣлятъ за продажъ? Изкарваме за насъ само. А само хлѣбъ не трѣбва...

— Нищо не може вече да ви напълни главитѣ, — каза ядосанъ агрономътъ и покани учителитѣ да излѣзатъ съ него.

Заедно съ тѣхъ, той отиде въ училището да ношува при Трънковъ, като не преставаше да мърмори:

— Она разбойникъ ги омагьоса. Не ражда-ла земята... Не ражда ли, не ражда ли? Знаятъ тѣ какво ражда и съвсемъ друго биха приказвали, но вече сж хипнотизирани отъ Перикли. Смлѣ ги, изцѣло ги смлѣ тоя хищникъ...

XII.

На сутринята въ църковния дворъ дойдоха нѣколко души съ кирки, мотики и лопати. Щѣха да копятъ гробъ на попъ Яни. Тѣ изринаха снѣга до стената на олтара, но, преди да почнатъ да копятъ, обгради ги голѣма група хора, начело съ Иванъ Кремъка.

— Махайте се още сега! Главитѣ ви ще изпочупимъ, ако не се махнете! — извика Кремъка, като измъкна изъ рждетѣ на одного мотиката и я издигна заплашително срещу него.

— Защо бе, дѣдо Иване? Тукъ му е мѣстото на попъ Яни. Какво ти е направилъ? — питаше нападнатиятъ.

— Защото, заедно съ Перикли, погърчваше българитѣ, затуй ли му е мѣстото тукъ? Защото, зарадъ него ходѣхме да се черкуваме въ другитѣ села, затуй ли му е мѣстото тукъ? — викаше гнѣвно Кремъка.

— Е, кѣде да го заровимъ? — попита кметътъ, който се приближи съ горския стражаръ и единъ нощенъ пазачъ.

— Въ гробищата, — отсѣче Кремъка.

— А за кого ще пазишъ това мѣсто?

— За новия попъ, който ще чете на български въ черква.

— Ще ме карате да ходя до града, — рече кметътъ. — Щомъ доведе стражари, ще видишъ, какъ ще го погребемъ тукъ.

— Хайде, да видимъ! Махайте се сега, за да не ви накараме да минете бѣжишкомъ мостчето като лалугери и съ нашарени глави. Ако пъкъ доведете стражари и го погребете тукъ, ще го изровимъ нѣкоя нощъ и ще го заровимъ тамъ, кѣдето му е мѣстото, — закани се Кремъка.

Къмъ спорещитѣ се приближи Трънковъ. Следъ него дойдоха и другитѣ учители.

— Оставете ги да изкопаятъ гроба! — каза Трънковъ.

Кремъка го загледа съ разочарование:

— Защо бе, учителю?

— Защото покойниятъ е най-напредъ Божи служителъ, че следъ това гъркоманъ. Достатъч-

но му е, че е умрѣлъ и оставилъ име на гъркоманъ. Нѣма защо да се заяждате за праздни нѣща. Ако сте наистина набожни хора, трѣбва да разбирате това; ако пъкъ не сте добри православни селяни, нѣмате нищо общо тогава съ църквата, съ църковния дворъ и попа, поради което нѣмате думата тукъ.

— Е, все тѣ ли ще правятъ, каквото си искатъ? — попита гнѣвно Кремъка.

— Туй, гдето го правятъ, е тѣхенъ дългъ, дѣдо Иване. А гдето се гърчечатъ, това е голѣмъ грѣхъ. Никой нѣма да имъ го прости. Но тѣ ще бждатъ наказани за него. И много тежко ще бждатъ наказани.

Кремъка почна да оемква. Той погледна дошлитѣ съ него, погледна и Трънковъ продължително, и рече:

— Бабанка си, но не можемъ да те разберемъ. Ту си съ насъ, ту не си.

— Съ васъ съмъ, — каза Трънковъ. — И ви се радвамъ, че сте устояли да не се погърчите, но закопането на попа тукъ е съвсемъ отдѣлна работа. То нито ни застрашава съ нѣщо, нито издига въ очитѣ ни гъркоманитѣ, които сж се харизали на чуждъ народъ. Нека копаятъ!

— Копайте тогава бе, паликарета! Да не мислите да ви отмѣнимъ и копаемъ вмѣсто васъ. Чухте ли, какво каза учителътъ? Стига ви наказанието, което ви чака.

И Кремъка захвърли мотиката къмъ селянина, отъ когото преди малко я отне съ викове и псувни.

Вечерта срѣдъ снѣжния църковенъ дворъ се издигаше черна купчина прѣстъ. Подъ нея пѣхнаха попъ Яни, който довчера мислѣше, че е грѣкъ, а не можеше да забрави думитѣ на дѣда си, които е слушалъ отъ него като момче:

— Ние сме срѣдногорци. Ние и върбановци. Другитѣ сж все отъ по-далеко. Затуй ние ще управляваме това село. Нѣма да оставяме да се ширятъ хората на Захарковия родъ, които довчера носѣха шопски беневреци.

По кръчмитѣ разговаряха за погребението. Нѣкои подиграваха гъркоманитѣ, че много набърже сж погребали своя многозаслужилъ попъ, защото се страхували да не се отметнатъ хората на Кремъка и да имъ попрѣчатъ да го погребатъ въ църковния дворъ.

Трънковъ слушаше съ досада тия разговори. Откритата и разпалвана по всѣки незначителенъ поводъ вражда между българи и гъркомани правѣше напраздни усилията на учителитѣ да помирятъ враждуващитѣ лагери. Проявявана навсѣкжде, всѣки день и всѣка нощъ, тази вражда се увеличаваше съ приближаването на времето за изселване на гъркоманитѣ.

Тя попрѣчи сжщо да се открие вечерно училище. Учителитѣ се отказаха отъ него, защото то можеше да се посещава или само отъ българи, или само отъ гъркомани. Трънковъ и другитѣ учители не виждаха другъ начинъ за уталожване и премахване на едва обуздаваната

омраза на еднитѣ къмъ другитѣ, освенъ да общуватъ непрестанно съ тѣхъ.

Често Кремъка се сърдѣше:

— Не дождате въ моя дюкянъ. Все при Перикли и Донуди... Все тамъ сте.

— Нашата работа е тамъ, дѣдо Иване. Трѣбва да сме повече при заблуденитѣ. Ония, които идватъ при тебе, не сж застрашени да станатъ гъркомани, кариоти. Ходимъ между гъркоманитѣ, за да ги отвърнемъ отъ гърцизма, — казваше Трънковъ.

Но, като слушаше сега препирнитѣ за погребението на попъ Яни, Трънковъ изпитваше съжаление къмъ еднитѣ и другитѣ.

— Еднокръвни, родни братя, — мислѣше си той, — а биха се разкъсали въ омразата си.

Измъкна се незабелязано отъ кръчмата и тръгна къмъ училището. Въ душата му се бѣ промъкнала глуха натежала скръбъ и го гнетѣше. Предъ площадката на училището се мѣрна предъ очитѣ му прѣсниятъ гробъ. Трънковъ се загледа въ него.

— Както въ приказката за дѣда Голѣмана, — помисли си той. — Донесоха те тукъ отъ бѣла земя до черна, за да се сбиятъ сега заради тебе.

Приближи бавно до гроба и се замисли. Представяше си синоветѣ и внуцитѣ на покойния, въ които кръвта на прадѣдо имъ Богданъ Срѣдногореца ще обръща следъ нѣколко години очитѣ имъ насамъ, къмъ родната българска земя. Ще ги извърща съ умиление и жалба, ще ги притегля и зове, безъ да си спомнятъ за

гроба, който не е ималъ никаква сила да ги задържи.

Мина училищниятъ прислужникъ.

— Господинъ Трънковъ, ти ли си? — попита той.

— Азъ съмъ, дѣдо Петко. Прощавамъ се съ попъ Яни.

— Казватъ, че видѣли насамъ бѣсно куче. Азъ съ страхъ си отивамъ, — рече дѣдо Петко.

— Хората побѣснѣха, та какво остава за кучетата, — отвърна Трънковъ.

Дѣдо Петко се засмѣ.

— Хайде, лека нощъ!

— Лека нощъ!

И Трънковъ се залѣти къмъ училището. Преживѣното презъ деня го бѣ изморило. Безъ да пали печка, той си легна и скоро заспа.

На сутринята го събуди силенъ шумъ и викътъ на дѣдо Петко:

— Учителю, бѣсното куче дойде. Налетѣ отгоре ми.

— Кжде е то? — запита Трънковъ, като започна да се облича бързо.

— Вънъ до вратата. Едвамъ я затворихъ предъ муцуната му. Щѣше да влѣзе вжтре... Като се връщахъ отъ чешмата, то изкочи откъмъ плета до дървата и право отгоре ми. Хукнахъ съ кобилицата и кофитѣ, ама изгървахъ кофитѣ и избѣгахъ тукъ.

— Че и пушката е въ Донуди, — каза Трънковъ. — Кжде е кобилицата?

— Въ салона, до вратата.

Събудиха се и другитѣ учители. Навънъ се зазоряваше. Трънковъ взе тежката кобилица и полуотвори вратата. Вънъ нѣмаше нищо.

— До гроба, до гроба! — завика нѣкой отъ близката кжща. — Разгони женитѣ, като палѣха свѣщи на гроба на попа, и сега стои тамъ.

Учителитѣ излѣзоха навънъ и видѣха едро, кокалесто куче съ настрѣхнала козина, което сякашъ дрѣмѣше предъ запаленитѣ свѣщи.

Надойдоха селяни съ пушки и тояги и убиха кучето.

XIV.

Първи день отъ коледната ваканция. Тишината на снѣжния зименъ день бѣ обгърнала и училището. Отъ смълчаното застинало небе се отронваха самотни снѣжинки, които лениво чертаеха неправилни, едва видими линии въ простора.

Самъ въ училищната канцелария, Трънковъ четѣше нѣкакъвъ вестникъ. Той реши да остане презъ празниците въ село. Тотевъ, Мандевъ и Бурмова искаха да си отидатъ, но не успѣха да намѣрятъ каруцаръ. Всички се плашеха отъ дълбокия снѣгъ. По едно време при Трънковъ влѣзе училищниятъ прислужникъ. Застана до вратата и подзе нѣкакси виновно:

— Никой не иска да ги закара, господинъ Трънковъ. Никой не се наема зарадъ снѣга. Трѣбва съ коне да си идатъ. Конете за езда могатъ да се намѣрятъ, но съ каруца никой не иска. Кжде не ходихъ, но никой не се съглася.

Само Хапузника Славъ дума, че утре може да ги закара, но азъ не го слушамъ. Направихъ се, че не го чухъ. Знамъ го каква е манга. Ако е за кражба, може да свърши работа.

— Кой Славъ? — попита Трънковъ.

— Е оня, дето краде коне и само изъ затвора се търкаля.

— Все ще се нагласи нѣкакъ. Гледай си работата!

Току-що дѣдо Петко излѣзе, и предъ Трънковъ се изправи Славъ.

— Добъръ день, учителю. Кжде сж другитѣ? — попита той.

— Изъ село. Търсятъ нѣкого да ги носи съ каруцата си до града.

— Азъ се наемамъ да ви закарамъ, ама утре. Късно се обади дѣдо Петко и за днесъ не ще може.

— Яки ли сж конетѣ ти?

— Яки не е, ами отгатакъ... Не сж крадени. Азъ съмъ си ги отгледалъ.

— Колко ще имъ вземешъ?

— Ти нѣма ли да си ходишъ?

— Не. Ще остана тукъ презъ празниците.

— За всички — сто лева. Слушай! За пари да не приказваме. Ако искатъ, да дадатъ по нѣкой левъ. Азъ и безъ туй имамъ работа въ града. Нека и азъ направя една добрина. Стига да мислятъ, че съмъ само куче, — рече Славъ.

— Сигурно ли е всичко? Да не се откажешъ после?

— Сигурно, сигурно, учителю! Нѣма да оста-

вимъ учителитѣ си да се молятъ на гърчулята! Защо да не ги занесе единъ българинъ?

— Добре, Славе. Само че другъ пжтъ да не съмъ те чулъ да казвашъ гърчуля, а най-много гъркомани!

— Тѣ се наричатъ гърци, бе учителю. Него измислямъ азъ.

— Но ти знаешъ, че не сж гърци.

— Зная, ама...

— Щомъ съмне утре, докарай до училището каруцата. Тукъ ще се качатъ. Сложи въ каруцата и малко сѣно за сѣдане.

— Зная азъ какво ще направя. Ти имъ кажи, че работата е свършена, за да не се тревожатъ. Сбогомъ сега.

— Сбогомъ, Славе.

Трънковъ се замисли. Колко многоликъ му се виждаше българинтъ! Ето Славъ Хапузника, отъ когото всички треперятъ да не удари око на конетѣ имъ и да ги помъкне нѣкоя нощкъмъ Раднево или Кортенъ, безъ съображения за материална изгода, се решава въ такова лошо време да бие четиридесетъ километра пжтъ, само защото у него се обажда народностното чувство. То винаги е сжществувало въ всѣки българинъ. Подъ робство или въ дни на радостенъ свободенъ животъ, въ война и миръ, денемъ и нощемъ, то всѣкога е будно и чрезъ него падналиятъ се превръща въ човѣкъ.

Навѣнъ се чуха гласове и следъ малко при Трънковъ влѣзоха Бурмова, Тотевъ и Мандевъ. Изглеждаха весели.

— Най-после се свърши и това, — каза Ман-
девъ. — Ще ни отнесе утре каруцата на Пери-
кли. Хемъ безплатно.

— Киръ Перикли се е сѣтилъ късно. Чакалъ
е да разберете, че само той може да ви услу-
жи, но този път се излъга. Ще ви отнесе кар-
руцата на Славъ, — каза Трънковъ.

— Кой Славъ? — попита Тотевъ.

— Славъ Хапузника.

— Колко ще му платимъ? — попита Мандевъ.

— Иска сто лева за тримата. Почти нищо
не иска при това време.

— Какво ще каже Перикли? Госпожа Пе-
рикли ще се обиди, — намѣси се Бурмова.

— Защо ще се обидятъ? И безъ това без-
платно щѣха да ни водятъ съ каруцата си, —
отвърна Мандевъ.

— Не бива да обидимъ Славъ, на когото
вече казахъ да се готви да ви отнесе, а за Пе-
рикли и жена му нѣма какво да мислите. Тѣх-
ната услуга не е обещана отъ сърдце. Чрезъ нея
искатъ да ни замазватъ очитѣ и да ни склонятъ
да мълчимъ. Мисля, че разбирате, защо искатъ
да услужатъ, — каза Трънковъ.

Всички се съгласиха, че готовността на
Славъ да ги отнесе до града, ги освобождава
да се чувствуватъ въ бждеше задължени съ
нѣщо на Перикли.

Привечеръ снѣгътъ престана да вали, а
къмъ полунощ тукъ-тамъ се мѣркаха самотни
звезди, потънали въ безкрая между разкъсани-
тѣ облаци.

Като остана самъ, Трънковъ почти не изли-
заше отъ училището. Четѣше една следъ дру-
га взетитѣ отъ училищната библиотека книги.
Така изминаха първитѣ два дни отъ коледната
ваканция. На втория день, когато вечеряше, при
него влѣзоха Славъ и селскиятъ коларъ Манолъ
Собаджията. Тѣ поздравиха учителя, а Славъ
му подаде здраво обвързанъ пакетъ:

— Господата ти пращатъ това.

— Какво има вътре? Много тежи, — рече
Трънковъ.

— Не знамъ, ама изглежда, че е барутъ и
сѣчми. Да се развличашъ изъ кѣрищата, дорде
се върнатъ, — отвърна Славъ.

— Благополучно ли стигнахте?

— На трѣсъ. То долу, по равното, нѣма снѣгъ.

— Какъ си, бай Маноле? — обърна се Трън-
ковъ къмъ Собаджията.

— Добре съмъ, даскале. Ами знаешъ ли защо
съмъ дошелъ? Искамъ утре да те водя за самсари.

— За самсари ли? За бѣлки — искашъ да
кажешъ.

— Самсари ли е, бѣлки ли е, но всѣка ко-
жа отъ тѣхъ струва две хилядарки.

— Ами защо тъкмо мене искашъ да водишъ?
Манолъ се почеса по врата:

— Защо ли? Азъ не ги гърмя. Ловя ги жи-
ви, но понѣкога избѣгватъ. Ей тѣй, измуши се
отъ дупката и избѣга. Ти ще гърмишъ на таки-
ва. Пѣюди ме подсѣти да те потърся. Похваля

те, че биешъ много хубаво яребицитѣ на хвърчене, и азъ рекохъ да те викамъ.

— Добре, бай Маноле. Ами тамъ, гдето ще търсишъ бѣлки, има ли яребици и зайци?

— Всичко има. Само патрони повечко да имашъ.

Славъ и Манолъ си отидоха. Трънковъ си приготви патрони, извади ботушитѣ си подъ леглото и ги намаза, за да омекнатъ. Следъ това си легна да спи, защото решиха да излѣзатъ отъ селото преди да съмне.

Рано сутринята Манолъ го събуди и следъ малко двамата поеха къмъ възвишенията край селото.

— Ехъ, че день ли ще е! — рече Манолъ. — Сега е студено, но сетне ще имаме слънце.

Развидели се, а пѣтлитѣ още продължаваха да се чуватъ отъ селото. На изтокъ се подаде медночервениятъ дискъ на слънцето и заискри надъ снѣжнитѣ полета къмъ хоризонта. Бѣла, странна тишина бѣ легнала надъ дървесата и горскитѣ поляни, но които тукъ-тамъ стърчаха надъ снѣга стъркове суха трева.

— Заешки дири. Я ти напълни пушката! Нека е готова, защото нищо не се знае, — рече Манолъ.

— Пълна е, — отвърна Трънковъ и сне пушката отъ рамото си.

Прекосяваха последното горско сѣчище. Къмъ горния край на сѣчището рипна едъръ заякъ и затича къмъ несѣчената частъ на гората. Трънковъ се прицели и гръмна. Гърмежътъ отекна силно, а заекътъ се праметна и зарита въ снѣга.

— Бравосъ! — извика Манолъ. — Сега на зайци нѣма вече да гърмишъ. За друго сме тръгнали.

И той взе отъ окървавения снѣгъ заяка и го понесе по нагорнището.

Навлѣзоха въ мѣстностъ, изпълнена съ едри камъни. Манолъ се взираше на всѣка стѣпка по оставенитѣ следи върху снѣга. При една купчина камъни, той остави заяка на земята и дебнишкомъ се заоглежда наоколо. Сетне извади отъ торбата си мръсна шаечена дрипа, обви ржката си съ нея и почна да я провира между камънитѣ.

— Напипахъ го! — извика по едно време Манолъ. — Тукъ му е дупката.

Трънковъ го гледаше съ недовѣрие.

— Какво напипа?

— Самсаръ бе. Ей го е... Иска да хапе. Не може така, сватче, не се дразни толкова! Даскале, стой на титикъ! Може да се изплъзне. Охъ, златното ми самсарче... златничкото!

И Манолъ пухтѣше, приведенъ до земята, и правѣше мжчителни усилия да провере по-навътре ржката си. Нѣщо шумѣше припрѣно въ дупката.

— Ще те захапи бе, бай Маноле.

— Две хиляди левчета има въ него. За две хиляди лева давамъ цѣлата ржка да ми отрѣжатъ, не да ме одращятъ. Пипнахъ го най-сетне, — рече Манолъ, като измъкна красивото животинче, което примигваше отъ болка и злоба, вкопчено за шията.

Той се приближи до единъ огромнъ камъкъ, натисна въ него главата на своето „златно самсарче“ и го умъртви. После погледна пакъ следитѣ по снѣга и отново забърка въ дупката.

— Какво търсиш? Нали го извади? — попита Трънковъ, като разглеждаше потръпващото още животно.

— Много му мяза да има още нѣщо. Охъ, охъ! Вжтре е. Още две хилядарки. Май ржка, вицата ми се поизсули, ама нищо. И тѣй ще го пипна. Недей, чичовото, недей, гадинката ми! Не се опъвай толкова! — говорѣше си Манолъ.

— Че тѣ извиратъ ли бе? — обърна се Трънковъ къмъ него.

— Понѣкога тѣй става. Бре, че налита! Вай! Изяде ме мръсника! Охъ, ржката ми! — извика Манолъ и измъкна окървавената си ржка, по която висѣше развитата дрипа.

Показалецътъ на дѣсната му ржка бѣ разкъсанъ дълбоко. Отъ него струеше кръвъ.

— Азъ нали ти казахъ! — рече Трънковъ. — Все ми се струваше, че така ще стане.

— Охъ, проклета гадъ! — пѣшкеше Манолъ.

Сетне бръкна съ лѣвата ржка въ пояса си, извади шише съ ракия и полѣ прѣста. Трънковъ пкъ го превърза съ къпата си.

— Чакай! Азъ ще го наредя! — закани се Манолъ. — Навий хубаво палата на другата ми ржка! Нѣма да го оставя азъ. Две хиляди има въ кожата му мръсна.

— Ще ти прегризе и другата ржка. Откажи се! — опита се да го разколебае Трънковъ.

— Какво? Да го оставя ли? Дума да не става!

И Манолъ затършува съ лѣвата ржка въ дупката. Дълго време пѣшка и псува, но нищо не напипваше.

— Изфирясалъ е. Когато го оставихъ одеде, промъкналъ се е въ друга дупка. Нѣма го никакъвъ вече. Мръсна гадъ! Когато и да е, азъ ще го пипна и живъ ще го занеса въ село.

Напусто Трънковъ го подканяше да си вървятъ. Манолъ все за изгубенитѣ две хилядарки говорѣше и не преставаше да бърка между камънитѣ. Най-после се измори, напсува за последенъ пжъ дрипата, която не запази ржката му, и тръгна съ Трънковъ къмъ село.

XVI.

Нѣколко дни следъ връщането на учителитѣ подиръ коледната ваканция, дойде и училищниятъ инспекторъ. Около петдесетъ години, слабо приведенъ и съ прошарени коси, щомъ дойде въ селото, той потърси Трънковъ.

— Сигуренъ съмъ, че има преписка противъ мене, — рече Трънковъ, като поздрави и се ржува съ инспектора.

— Три. Не е една, не сж две, а — три, — отвърна инспекторътъ.

Той седна на стола край печката и попита:

— Мога ли да запуша?

— Разбира се.

Училищниятъ инспекторъ бѣ съгражданинъ на Трънковъ. Двамата се познаваха отдавна. Сега, обаче, за първи пжъ на Трънковъ се стори, че лицето на инспектора е неприветливо.

— Причинявамъ и на васъ неприятности, — каза Трънковъ.

Инспекторът го погледна, пустна димъ отъ цигарата и заговори съ усмивка:

— Каква неприятностъ? Три преписки по едно и сжщо обвинение, изпратени за провѣрка. Толкова анкети и провѣрки съмъ правилъ за противодържавна дейностъ, нека пѣкъ веднажъ да отдѣля време да провѣря дейността на единъ краенъ националистъ, както ви нарича въ заявлението си Перикли Милтиядись. Това да ви е прегрѣшението. Защо мислите, че сте ми причинили неприятности?

— Така ми се струва.

— Нашата служба е съпроводена съ много неприятности, та това се губи като капка въ виръ. Сега, напримѣръ, се чувствавамъ много простиналъ. Измръзнахъ, докато дойда отъ село Канаритѣ до тукъ, а оттукъ до друго селище ще взема още простуда, оттамъ до другаде — още малко, докато се върна въ града съвсемъ разстроенъ. Въ града пѣкъ ме чакатъ и се трупатъ още административни преписки.

Дойдоха и другитѣ учители. Съ тѣхъ влѣзе и Иванъ Кремъка. Следъ като всички се ржкуваха съ инспектора, Кремъка попита:

— Е, господинъ Кръстевъ, ще го бесимъ ли? И той посочи къмъ Трънковъ.

— Защо ще го бесимъ, бай Иване? Ти намиращъ ли го виновенъ, та да заслужава бесе-не? — попита инспекторътъ.

— Виновенъ ли? Де да сж като него всички учители въ България! Ама Перикли се е похвалилъ преди малко, че пѣсенъта му била из-

пѣта. Щѣли да го уволнятъ. Пратили ви по негово искане. Перикли наредилъ да ви пратятъ.

— Измислилъ го е, — каза инспекторътъ.

— Ами писаното отъ него въ заявлението, не е ли измислено? — попита Кремъка.

— Перикли обвинява Трънковъ, че на 12. декемврий миналата година, заедно съ агронома Петковъ, е наругалъ клиентитѣ му. Нарекълъ ги продажници и изродени цигани. Псувалъ Клемансо и Лойдъ Джорджъ, а следъ погребението на свещеника, подстрекавалъ селянитѣ да го изровятъ и закопаятъ въ гробищата.

— Не допускахъ, че толкова може да се за-слѣпи въ омразата си къмъ Трънковъ. Всичко е само лъжи. Нищо вѣрно нѣма. Азъ и Мандевъ бѣхме въ крѣчмата му тогава. Отидохме наедно съ Трънковъ и агронома, — каза съ възмушение Тотевъ.

А Кремъка извика високо:

— Това куче заслужава да се набучи на колъ!

Инспекторътъ прибра препискитѣ и каза съ усмивка:

— Не се коси толкова, бай Иване. Обвиненията трѣбва да се потвърдятъ. Азъ разпитахъ агронома Петковъ, и той даде показания, че всичко, писано въ заявленията, е измислици. Сега учителитѣ Мандевъ и Тотевъ сжщо ще напишатъ на отдѣлни листове показанията си.

— Ако не бѣше Трънковъ, щѣха да погребатъ попъ Яни въ гробищата. Трънковъ настоя да не имъ прѣчимъ да го заровятъ въ църковния дворъ, а гледай сега какво правятъ! Вижете,

всички вижте, що за човѣкъ е този обирникъ Перикли! — мърморѣше Кремъка, като тръгна да си отива.

Отиде си и Бурмова.

Инспекторътъ извика нѣкои отъ селянитѣ и ги разпита въ отдѣлна стая въ връзка съ обвиненіята срещу Трънковъ. Следъ разпита той се върна при учителитѣ. На лицето му се виждаше спокойна усмивка.

— Отъ разговора си съ агронома и отъ разпита тукъ, увѣрихъ се, че страшна отрова се е изсипала върху тия хора. Полакомени за земя, хипнотизирани отъ праздни обещания, тѣ действително ще се повлѣкатъ подиръ Перикли въ Гърция, въпрѣки че сж българи.

— Българи, чиито души сж продадени вече на дявола. Този дяволъ е Перикли, — каза Мандевъ.

— Всички, които се гърчечатъ, ще заминатъ ли? — попита инспекторътъ.

— Всички сж подали декларации за изселване, — каза Тотевъ. — Подмамиха ги съ кжсь мочурлива низина, най-лошата земя тамъ, която не може да се обработва.

— И нищо ли не може да ги вразуми?

— Мисля, че е късно вече. Колегата Трънковъ искаше да имъ изнесе една беседа и да имъ обясни, какви сж, но околийскитъ началникъ не позволи. А за нѣколкото думи, които Трънковъ каза въ кръчмата на Перикли, следъ връщането на делегацията отъ Гърция, повдигагъ сега обвинения срещу него.

— Като обвинителтъ преиначава всичко, — промълви Трънковъ.

— Напишете сега всичко, както е било, — каза му инспекторътъ. — Трѣбватъ ни и вашитѣ показания. Вие най-добре ще си спомните, какво сте казали нея вечеръ на Перикли и селянитѣ въ кръчмата му.

— Да, — отвърна Трънковъ. — Спомнямъ си много добре всичко, каточели току-що е станало. И той взе листъ и написа показанията си.

XVII.

По улицитѣ на Голѣма-черква започнаха да се разтжпкватъ нови, непознати хора. Това бѣха селяни отъ Ново-Загорска и Чирпанска околия. Тѣ разглеждаха кжшитѣ и двороветѣ на гъркоманитѣ, които тѣ бѣха решили да продадатъ, вмѣсто да чакатъ държавата да имъ ги заплаща.

На много мѣста спазаряването се извършваше по-леко, като и дветѣ страни оставаха довольни. Нѣкъде, обаче, при недостатъчно фанатизиранитъ още гъркомани, които се чувствуваха сраснати къмъ родната земя, продажбитѣ бѣха отложени за по-късно.

Трудно можешъ да махнешъ ржка за сбогомъ къмъ бащина стрѣха, къмъ рождената майка земя и да се запжтишъ далечъ отъ тѣхъ, понесълъ съ себе си мисълъта, че никога не ще се върнешъ. Забравятъ ли се детскитѣ години, прекарани тукъ? Забравя ли се зрѣщата ра-

достъ въ задружния семеенъ животъ между
брата и сестри, а по-късно между сърдечно най-
близкитѣ — между собственитѣ деца, край обич-
на и искрено предана съпруга?

Кждето и да идешъ за дълго, ти носишъ
въ себе си душата на родния кжтъ и гласътъ
на кръвта си. Всѣки познатъ звукъ на вѣтъра
и дъжда, всѣки свѣтликъ на слънцето и луната,
всѣки чуждъ образъ на поле, планина и рѣка, ще
те връща въ безкрайна сладостна болка и то-
мление къмъ родния край, възвисенъ въ сърдце-
то ти като божествено видение.

Въ една недѣлна привечеръ писарътъ Ди-
митъръ срещна Трънковъ и му заговори:

— Лошо, Трънковъ. Сега е лошо, а сетне
ще е по-лошо. Виждамъ, че ще е по-лошо. Обър-
кахме я съ туй изселване. Чудя се, какъ ще
тръгнемъ. Никакъ не ми се напуща селото.

— Никой не те пжди. Защо го напущашъ?

— Нали знаешъ, какъ стана. Сега виждамъ,
колко бѣше ти правъ, като искаше да ни
вразумишъ.

— Не е късно, Димитре. Щомъ сега ти...

— Всичко е свършено вече, — прекъсна го
Димитъръ. — Продадохме нивитѣ и кжщитѣ,
подписахме книгата. Можемъ да стоимъ въ кж-
щитѣ само до тръгването на другитѣ.

— Какъ се казва мѣстносттата, кждето ви
пращатъ?

— Куфаля. Въ Бѣломорска Тракия.

— И следъ сто години пакъ ще ви познаятъ
въ тази Куфаля, че не сте гърци.

— И да не сме, тамъ ще станемъ, — рече
Димитъръ.

— Едва ли. Трѣбва много потене, докато
изхвърлишъ отъ твоя гръцки езикъ измѣненитѣ
български думи. Твоето гръцко цавъ е измѣ-
нение на нашата дума цевъ, блигуръ е отъ
булгуръ, цапъ е отъ цѣпъ. Ти говоришъ
на гръцки, а употребявашъ нашата дума клеч-
ка, както я изговаряшъ и когато говоришъ на
български. Така е и съ пѣднogi, когато искашъ
да кажешъ ст ж пала, така и съ лани, когато
искашъ да кажешъ длани. И колко още. Трѣб-
ва голѣмо сито и голѣмо потене, докато ми-
нешъ за гръкъ.

— Стига ни, щомъ ние се разбираме. За дру-
гитѣ нѣма да мисля. Ако не харесватъ езика ни,
да му намѣрятъ лесното да ни научатъ, какъ да
говоримъ чисто гръцки.

— Трийсетъ години Перикли ви учеше да
изговаряте ексу вмѣсто оксу, ористи вмѣ-
сто орищи, лигора вмѣсто глигура и не
можá да ви научи, та сега, когато той не ще е
между васъ, нѣкакви си прости селяни ще се за-
пжтятъ отъ околнитѣ села, за да ви научатъ
какъ да говорите. Все пакъ това не е голѣма
беда. Но какъ ще прекарвате днитѣ и ноцитѣ
въ чуждия край, въ мочурливата Куфаля? Които
ще се родятъ тамъ, ще сж по-добре, но вие,
роденитѣ тукъ, до смъртъта си — найве и на-
сънь — ще виждате тия възвишения и Голѣма-
черква на южнитѣ склонове.

— Какво можехъ да направя? — въздъхна за-

мислено Димитъръ. — Колкото пжти отваряхъ дума, че е по-добре да си останемъ тука, все се нахвърляха върху ми, че съмъ искалъ да остана, защото съмъ билъ чиновникъ. Зарадъ заплатата съмъ искалъ да стоя.

— Никакво оправдание не можешъ да намъришъ. Не трѣбвало да отстживашъ, пкъ каквото и да сж казвали. Отъ глупословията на нѣкого ще се плаша, а гдето измѣнямъ на народността си, за това нѣма и да помисля. То не е отъ значение, нали?

— Само сега ли се изселватъ хора отъ България. Малко ли сж се преселвали отъ селата Малкъ-Боялъкъ и Голѣмъ-Боялъкъ чакъ въ Русия?

— Тогава сж бѣгали отъ безчинствата на потурчения брѣзничанинъ Кара Феизъ. Сега никой не ви гони и пакъ се изселвате. Сега Кара Феизъ е Перикли и не съ насиле, а съ измама ви изселва, — каза Трънковъ.

— Охъ, не знамъ какво да кажа, — отвърна Димитъръ. — Струва ми се, че ще се разболѣя, докато трѣгнемъ. Довиждане.

— Довиждане.

XVIII.

Духаше топъль вѣтъръ отъ югъ и силно свистѣше въ прозорцитѣ на училището. Трънковъ бѣ привършилъ работата си при ученицитѣ презъ третия часъ и се загледа въ раздвиженитѣ клони на акациитѣ. На площада предъ

общината той съгледа единъ стражаръ. Следъ малко откъмъ кръчмата на Перикли се зададоха още двама стражари на коне.

— Сигурно Насула и Перикли пакъ ще се опитатъ да ме плашатъ, — помисли си той.

Като свърши часътъ, Трънковъ видѣ между другитѣ учители въ учителската стая и Алексиевъ.

— Здравѣйте, колега! Видѣхте ли, какъ хубаво го наредиха вашия Перикли? — извика Алексиевъ.

— Здравѣйте. Дано той не е наредилъ нѣкого! — отвърна Трънковъ.

— Но действително ли не знаете? — попита пакъ Алексиевъ.

— Не зная.

— И ние не знаехме. Алексиевъ ни каза сега. Снощи сж откраднали констѣ на Перикли, — каза Мандевъ.

— Нищо. Ще си купи други, — рече Трънковъ.

— Предполагаха, че сж скрити въ Канаритѣ и обърнаха наопъки селото, но нищо не намѣриха. Интересно е, защо вие не знаете, — добави Алексиевъ.

— Може би до следствието не сж искали да се узнае, — допълни Тотевъ.

— Хвърлятъ съмнение върху Славъ Хапузника, но той има свидетели, че е прекаралъ нощта въ Каваклий. Нѣма какво, този пжтъ Перикли не ще получи първата награда при състезанията на Тодоровденъ, — засмѣ се Алексиевъ.

— Гледай, какъ е мълчалъ тоя гръкъ! Пу-

калъ се е и мълчалъ. Затуй бѣше тѣй нацупенъ тази сутринъ и затуй Насула отиде до Казълъ-Агачъ съ каруцата на Донуди. Не сж искали още отъ сутринята да злорадствуватъ противниците имъ. Гледай, гледай, — говорѣше Тотевъ.

— Да злорадствува човѣкъ, ама самия Перикли да бѣха откраднали, — подхвърли Мандевъ.

— Полицията ще се разправи съ тази работа, а ние да приготвимъ нѣщо за обѣдъ, — предложи Трънковъ.

— Азъ имамъ готвено и ще го донеса. Недейте приготвя нищо! То ще е достатъчно, — каза Бурмова и излѣзе.

— И тя ли не е знаяла, че конетѣ на Перикли сж откраднати? — попита Алексиевъ.

— Сигурно не е знаяла. Тя не живѣе вече у Перикли, — отговори Тотевъ.

Току-що учителитѣ започнаха да се хранятъ, на вратата се почука, а подиръ малко Славъ Хапузника подаде глава.

— Господинъ Трънковъ, бѣхъ въ Каваклий и срещнахъ учителя Миновъ. Каза да не отивате въ сжбота за заплати, защото дотогава нѣмало да получи пари отъ банката. Имало грѣшка въ книгата му, че му ги връщали да ги поправи.

— Благодаря ти, Славе. Спести ни едно ходене до Каваклий. Ами каква е тази работа съ конетѣ на Перикли?

— Ами... откраднали ги. Съ тѣхъ Перикли се готвѣше да мине презъ Свиленградъ и да иде въ Гърция, ама сега ще отиде май съ трена. Мене набездатъ. Отъ съмнало ме разигра-

ватъ. Може азъ да съмъ ги открадналъ, но нека докажатъ.

И Славъ присви едното си око усмихнатъ, сбoguва се и си отиде.

— Той ще е, — рече Алексиевъ.

— Откъде заключавате? — намѣси се Мандевъ.

— Нали го виждате, какво приказва. А отгоре и намига. Безъ да го е чулъ и видѣлъ, както азъ го видѣхъ, колегата Баевъ ми дума тази сутринъ: „Това е работа на Славъ Хапузника отъ Голѣма-черква. Той е, той бърника въ такива работи“.

— Съ какво образование е Баевъ? — попита Трънковъ.

— Кой го знае, — каза Алексиевъ. — Казва, че е завършилъ четвърти класъ въ Шуменъ.

— Ами защо го държатъ още?

— Тази година му е последна. Ще се пенсионира вече. Казали му отъ инспекцията, че, ако не подаде презъ лѣтото оставка, ще го уволнятъ и безъ нея. Но той реши да я подаде, щомъ свърши годината.

— Старъ, ама държи и изглежда, че е веселякъ, — каза Мандевъ.

Алексиевъ се засмѣ:

— Голѣмъ смѣхъ падна, като дойде последния пътъ господинъ Кръстевъ. Припомняха си двамата една ревизия. Преди десетина години инспекторътъ ревизиралъ Баевъ поестествознание. Баевъ казва още естествознание. Тогава чуждоземнитѣ животни се изуча-

вали въ първоначалното училище, и Баевъ преподавалъ новъ урокъ за слона.

— Деца, — започналъ той, — сега ще учимъ за слона. Слонътъ е най-голъмото животно. Голъмо е, колкото сто бивола. Ако можете да си представите сто бивола, заклани и натрупани на едно мѣсто, лесно можете да си представите, какво голъмо животно е слонътъ. И, щомъ е толкова голъмо животно слонътъ, то той ще яде много. Ще яде толкова, колкото ядатъ сто бивола. Той изяжда една купа сѣно за половинъ часъ. На, виждате ли отсамната купа на дѣдо Дяко, съ набучения прѣтъ въ нея?

И Баевъ отворилъ прозореца да видятъ ученицитѣ купата въ съседния дворъ, и продължилъ:

— Като я почне въ десетъ часа тая купа, до десетъ и двацетъ минути, до десетъ и половина часа слонътъ ще я изяде.

— Баевъ, хипербола, хипербола, — рекълъ тихо инспекторътъ Кръстевъ.

— Какво казвате, господинъ инспекторе? — попиталъ Баевъ.

— Преувеличено е, преувеличено. Хипербола.

— Да, да, — рекълъ Баевъ. — Деца, господинъ инспекторътъ пкъ казва, че, освенъ купата на дѣдо Дяко, слонътъ можелъ да изяде и една хипербола отгоре. Ако му я дадатъ, разбира се.

Господинъ Кръстевъ се видѣлъ въ чудо. Прегъналъ бележника си и отишелъ на ревизия въ съседното отдѣление, при другия учителъ.

— Все пакъ, азъ съмъ разговарялъ съ се-

ляни отъ Канаритѣ. Много сж доволни отъ него. По четене и смѣтане децата имъ били много подготвени, — каза Трънковъ.

— И въ извънучилищната си дейность се проявява много добре, — допълни Алексиевъ.

Вънъ се чуха тежки стѣпки. Безъ да се почука, вратата се отвори. Предъ прага застана възпѣленъ стражаръ и съ дрезгавъ гласъ попита:

— Защо е идвалъ при васъ Славъ Хапузника?

— Да ни каже, че пунктовиятъ учителъ Миновъ го видѣлъ вчера въ Каваклий и го помогилъ да ни съобщи, че въ сѣбота не ще раздава заплати, поради грѣшка въ ведомостъта му, — освѣтили го Трънковъ.

— Я елате всички въ общината, за да дадете показания!

Учителитѣ тръгнаха следъ него.

XIX.

Цѣлата разправия около изчезналитѣ коне на Перикли бѣ привършена. Всичко се свърши съ три дена арестъ на Славъ Хапузника, който бѣ пусятъ следъ това, поради липса на улики.

Но Перикли не отмина леко загубата. Започна да пжтува, като обясняваше различно честитѣ си отсъствия отъ селото. Ту казваше, че прави проучвания въ Чирпанъ и Сухиндолъ за изнасяне на лозовъ расадъ въ Гърция, ту твърдѣше, че търси съдружникъ да закупватъ и изхранватъ говеда за износъ.

Всички, обаче, се досѣщаха, че той търси конетѣ си, съ които по-рано се гордѣеше толкова много.

— Не мога да ги забравя, — казваше той понѣкога на кмета Деркуди. — Такива еднакви, бѣли и едри коне мъчно могат вече да се намѣрятъ. Кой допускаше, че тъй лесно могат да ги откраднатъ! Въ земята бе, въ земята потънаха! Навсѣкжде поставихъ хора да следятъ, но никакво известие нѣмамъ. Въ земята потънаха...

— Ти да си здравъ. Други ще си купишъ, — отговаряше Деркуди.

— Такива ли? Такива не мога отникжде да купя. Толкова коне купувахъ и продавахъ, докато ги намѣря. Такива еднакви!... Отъ два различни панаира сж. Остави паритѣ! За паритѣ не мисля, но кжде мога да намѣря такива? Сѣгласенъ съмъ да платя два пѣти повече, но да ми върнатъ сжщитѣ. Че коне бѣха, брей! Тъкмо въ силата си!...

Единъ день той срещна Славъ Хапузника и му заговори:

— Славе, помогни, бе брате! На, никой не ни чува! Двама сме. Кажу, бе брате, каквото искашъ, кажи, но помогни да ми върнатъ конетѣ. Мъчно ще ги продадатъ на сжщата цена, а азъ ще платя за тѣхъ, колкото кажатъ.

— Кое бе, бай Перикли?

— Конетѣ, бе брате!

— Конетѣ ли? Тѣ сж сега въ Атина. Файтонъ теглятъ тамъ, файтонъ!...

— Какъ въ Атина?

— Ами тамъ, ами! Шо ти трѣбва оттукъ да ги мѣкнешъ и да се грижишъ за тѣхъ? Тѣ ще те чакатъ тамъ...

— Остави шегата, бе Славе! Не ми е до шегата. Ако искашъ да помогнешъ, кажи!

— Не зная кжде сж, бай Перикли. Азъ нѣмамъ куражъ да посегна на твоитѣ коне. Ти си близъкъ съ околийския, та не съмъ и помислялъ да ги крада. Азъ сега претеглихъ безъ вина, та какво ли щѣха да ме правятъ, ако бѣхъ ги открадналъ?

— Нѣма ли да ми кажешъ поне, кжде да ги търся?

— Не зная. Но и да знаехъ, нѣмаше да ти кажа. Ти разигравашъ учителитѣ, такива хубави хора. Разигравашъ ги, както искашъ, но не мисли, че това не се вижда отъ насъ. Всѣки ще гледа да ти го върне. Ако азъ изпреварѣхъ да ти лепна конетѣ, щѣхъ да отида съ тѣхъ до Тунджа, край Синаплий; щѣхъ да имъ разрѣжа гърлата и щѣхъ да ги натикамъ въ бързея, за да не ги видишъ живи никога.

Перикли го гледаше сърдито. Той знаеше, че Славъ може да направи всичко за пари — добро и зло —, но не можеше да допустне, че отъ привързаностъ къмъ учителитѣ, може да си отмѣсти дори крака.

— Какво ме гледашъ? — попита Славъ.

— Чудя се на ума ти. И ти, заедно съ другитѣ, си трѣгналъ подиръ ума на учителя Аргиръ. Кога свари и ти да се нахряпашъ отъ приказитѣ му и да ми рѣмжишъ сега? Или въ затвора стана такъвъ многознайникъ?

— Ами тебе ли да слушамъ? За какво съмъ ти, когато не ти вѣрвамъ нито думица? Ще ми

разказвашъ за прочути гръцки генерали, за които самъ не знаешъ, какво сж направили, и азъ трѣбва да се пуля отъ очудване и да се приструвамъ, че ти вѣрвамъ. А той за Крумъ или Симеонъ само да разправи, съживявамъ се, а-а-а да ти дофасамъ на гости и да те пухна съ юмрукъ по устата. И, щомъ слушамъ да приказва Трънковъ, чудя се само на едно. Чудя се, какъ ви оставятъ — тебе и Насула — да се гаврите съ българитѣ, и то въ България! Какъ досега не сж ни позволили да ви полѣемъ съ катранъ и да ви изгоримъ.

Перикли го гледаше съ ококорени очи. Качели бѣ разговарялъ съ човѣкъ, когото срѣща за първи пѣтъ. Той не можеше сякашъ да повѣрва на ушитѣ си.

— Брей! Какъвъ свѣтъ се навѣди! — извика той, плю гнѣвно настрана и отмина.

— Навѣди се, я! И още ще се навѣди, та ще ти стане тѣсно единъ день, кждето и да си! — извика Славъ следъ него и продължи пѣтя си.

Едва сега Перикли разбра, колко голѣмо е било въздействието на Трънковъ и другитѣ учители върху закрепването, разрастването и изсяняването на родолюбивото чувство между селянитѣ. Доскоро той мислѣше, че, при повече усилия и съ помощта на още нѣкоя платена и подкупена отъ него делегация въ Гърция, той може да замъкне цѣлото село къмъ Бѣломорска Тракия.

Настѣпиха топли слънчеви дни. Агнета се гонѣха въ надпревара изъ селскитѣ дворове. Овощнитѣ дървета разцвѣтѣха и лекъ вѣтъръ ровѣше пѣстритѣ имъ цвѣтове. Пролѣтътъ настѣпи, ала мълчание и скръбъ бѣха легнали надъ селото.

Все по-често и по-често идваха другоселци и закупваха крави, овни и каквото имъ предлагаша за проданъ гъркоманитѣ. Децата трудно изживяваха сценитѣ при тия продажби. Тѣ се раздѣляха съ плачъ отъ любимата крава, съ чието млѣко сж се хранили; отъ овена, съ който сж се гонили изъ двора; отъ конетѣ, които сж пасли и ездили.

Скръбта бѣ навлѣзла и въ училището. Всѣки день ученицитѣ разговаряха за продажбитѣ и искрено съчувствуваха на разплаканиитѣ си другари, у които мжката не бѣ утихнала още. Понѣкога, презъ време на преподаването, нѣкой отъ ученицитѣ искаше да си отиде.

— Какво има? Защо искашъ да си отидешъ? — запитваше учителтъ.

— Боленъ е, господинъ учителю. Продали му днѣсъ козата... Плака много, — обаждаша се ученицитѣ.

Трънковъ съ мжка понасяше тия часове. Обхващаше го желание да избѣга и да не се върне вече. Веднага следъ занятията, той бързаше къмъ полето или къмъ горскитѣ хълмове, и скиташе до пълно свечеряване. Веднажъ близ-

ко до селото среща агронома Петковъ. Той бѣше посърналъ и замисленъ.

— Боледувалъ ли си? — попита го Трънковъ.

— Имахъ разпавии по службата си, а има и нѣщо друго. Заради мене, ромънитѣ арестува-ли двамата ми братя въ Сицистра. Обвиняватъ ме, че съмъ вършилъ конспиративна дейность тамъ, а азъ отъ две години не съмъ си ходилъ.

— Каква конспиративна дейность?

— Че съмъ образувалъ ядра въ Добруджа за бждещо въстание. Точно така не е. Като добруджанецъ, считамъ за свой дългъ да допринеса за подържане буденъ духъ и народностно съзнание въ моитѣ познати тамъ, останали подъ робство сега. Пиша имъ, испращамъ имъ книги, увѣрявамъ ги, че всичко следъ време ще се оправи. Ромънитѣ не харесали това и сега разчепкватъ, какво съмъ правилъ.

— Срещу братята ти навѣрно нѣма да пред-приематъ нѣщо лошо, щомъ не могатъ да се добератъ до установени провинения.

— Какви провинения? Братята ми, както и другитѣ, съ които съмъ въ връзка, не могатъ да се поздравяватъ на български. Не имъ се позволява. Нищо не сж сторили, а и нищо не могатъ да измислятъ срещу братята ми, но пакъ ги задържатъ. Може и да ги освободятъ наско-ро, но баща ми и майка ми ще претеглятъ мно-го дотогава.

— Нещастенъ народъ сме ние, — каза замислено Трънковъ. — Героиченъ, съ повече добродетели отъ много други, но сждбата ни е

присждила вѣчно да страдаме, заобиколени отъ ненаситни зложелатели-съседи. Ето сега подма-меха тия селяни, такива трудолюбиви и добри хора, да се изселватъ като гърци. Мжчно ми е, че ще влѣятъ безсмислено силна живителна струя на трудолюбие и мжжество въ другъ ке-кавъ народъ.

— Свършено е съ тѣхъ вече. Никой нѣма да ги спре, но и никой не ще ги чуе сетне, ка-то захленчатъ да ги върнатъ назадъ.

— Нѣкои отсега хленчатъ. Продадоха по нѣщо, а паритѣ се стопиха въ ржцетѣ имъ. Ка-кво ще правятъ тамъ?

— Ще изтърпяватъ наказанието си, загдето сж прегрѣшили да се изселватъ.

Трънковъ поклати глава.

— Кой знае защо, но азъ съвсемъ се обър-кахъ. Не зная кой какво е правилъ тукъ, за да се стигне до днешното положение, тия хора да се считатъ за гърци, но, като ги гледамъ сега, като гледамъ и децата имъ, какъ се измжчватъ, едва понасямъ всичко. Струва ми се, че съмъ боленъ покрай тѣхъ.

— Ами!... Ще мислишъ за тѣхъ. Ще намѣ-рятъ, каквото търсятъ. Искатъ да теглятъ, не-ка теглятъ!

— Все ние ли пкъ ще теглимъ? Все ние ли ще се изселваме въ Русия, въ Ромъния, въ Гърция? Все ние ли ще страдаме? Не стига ли, че заграбиха най-хубавитѣ ни земи, ами и отъ хората ни искатъ да поглъщатъ сега?

— Винаги е било така, — каза Петковъ.

— Когато бѣхме подъ турска власть, това изселване имаше донѣкъде оправдание. Но сега? Омагьосалъ ги е дяволътъ.

— Дяволътъ Перикли! Ако смѣташъ, че си направилъ разходката, да отидемъ до общината! Искамъ рано да разгласятъ на селянитѣ, че ги викамъ на събрание.

— Да отидемъ въ село! Азъ не излизамъ да се разхождамъ за друго, а да забравя кжде се намирамъ. Нищо не помага. Но не съжалявамъ, че сж ме пратили тука. Видѣхъ поне, каква лунна тайна е гъркоманството. Разбрахъ, какво е било посѣто, и какъвъ плодъ се събира сега чрезъ него.

Предъ общината ги посрещнаха другитѣ учители. Следъ като Петковъ се ржкува съ тѣхъ, Мандевъ каза:

— Чичо Катеринъ се разсърди за нѣщо на Гърция и не поиска да види евзонитѣ ѝ. Отиде направо при свети Петъръ. Обесилъ се преди малко въ новата си плѣвня.

— Защо се обесилъ? — попита Трънковъ.

— Не му се ходи въ Гърция. Скаралъ се преди малко съ Перикли и дори го псувалъ, че ги измамилъ да подадатъ декларация за изселване. После се върналъ и се прикачилъ на вжжето.

Въ това време около двора на обесения се трупаха хора. Нѣкои прекосяваха двора и влизаха вжжци, откъдето се чуваха писъцитѣ на жена му и децата имъ.

— Какво ли прави сега Перикли? — каза Тотевъ.

— Сигурно наднича отнейде и се чуди, че много рано почнаха тия тжжни забавления. Той знае, че ще ставатъ следъ изселването, но не вѣрвамъ да е допушалъ, че ще почнатъ отъ Голѣма-черква, — отвърна Трънковъ.

Писъцитѣ отъ къщата на Катеринъ се усилиха.

— Боже, веднажъ да се свърши тая година! — простена тихо Бурмова.

— Трѣбва да привиквате, госпожице, — обърна се къмъ нея Петковъ. — По-лоши нѣща, може би, ще ви се изпрѣчатъ по-нататъкъ. Всѣкога българинътъ и българката сж имали по-голямъ дѣлъ на страдание, на суровъ животъ и груби преживявания.

— Но и най-голямъ дѣлъ на героизъмъ, чистосърдечие, човѣчностъ и великодушие, — добави Трънковъ.

XXI.

Селянитѣ често питаха Трънковъ:

— Учителю, кога ще разпустнете децата?

— Не зная, — отговаряше той. — Нѣмаме още нареждане.

Но единъ день се получи отъ инспекцията окръжно за края на учебната година. Трънковъ нареди да се разгласи чрезъ глаштата, кога ще бждатъ беседитѣ и крайгодишното утро. Така се случи, че утрото щѣше да стане на празника „Св. Царь Константинъ и Елена“, день, който жителитѣ на село Голѣма-черква тачеха твърде много.

Започна трескаво приготвяне за утрото. Въ голѣмата стая на първия етажъ ученицитѣ отъ първо отдѣление съ дни се упражняваха да пѣятъ групово една пѣсенъ като диалогъ. Половината отъ ученицитѣ на отдѣлението викаше неистово високо:

Дай, бе бате, баремъ малко,
дай да си посвирия!

Следъ това спираше, за да почне другата половина на отдѣлението — още по-високо:

Да я дамъ, че да я вземешъ,
бати ти разбира.

Така — съ редуване — тѣ изпѣваха и останалитѣ куплети и, отъ напрежение, лицата имъ ставаха болезнено обтегнати и изпѣкваха жили по шиитѣ имъ.

Повечето отъ минаващитѣ първаци, втораци, третаци и четвъртаци щѣха да издекламирахъ по едно стихотворение, а горнитѣ отдѣления — трето и четвърто — имаха поотдѣлно и свои сценки, които упражняваха усилено.

Презъ време на почивкитѣ, учителитѣ се събираха въ учителската стая и разговаряха.

— Имамъ единъ Динко, — казваше веднажъ Бурмова, — но идва само да ми прѣчи. Четвърта година е вече въ първо отдѣление. Нищо, нищо не може да го заинтересува. Никога не дава знакъ да го изпитамъ. Ако го изпитамъ

пъкъ, става и стои като вдървенъ. Думица не отронва. Днесъ за първи пжтъ го видѣхъ да вдигне ржка. Попитахъ го, какво иска да каже. Скоси пѣргаво и, ухилень, запита:

— Госпожице, тѣзъ, дето ще останатъ пакъ въ първо, всичкитѣ ли ще плачатъ?

— Разбира се, че ще плачатъ, — казахъ азъ.

А той се засмѣ, заплѣска съ ржце и извика:

— Не знаешъ, госпожице, не знае-е-е-ешъ! Азъ нѣма да плача! Никакъ не ми е мжно. Защо да плача?

И си седна веселъ на чина. Нищо не смогнахъ да му кажа. Объркахъ се.

— Ами азъ, — каза Мандевъ. — Иде ми да промѣня бележката на моя Иванъ Боневъ. Днесъ правихъ преговоръ за беседитѣ и го изпитахъ. — Иванчо, — му казвамъ, — въ джеба на палтото ми има хилядо лева, а въ джеба на панталона — петстотинъ лева... Още не бѣхъ завършилъ условието на задачата, а той ме прекъсна:

— Я да ги видя де!

— Кое да видишъ?

— Паритѣ, паритѣ, — каза той.

Гледахъ го, като изуменъ. Разгнѣви ме това момче и му се скарахъ:

— Ти, — рекохъ, — ако чакашъ да видишъ у мене хилядо и петстотинъ лева, никога нѣма да се научишъ да смѣташъ.

— Защо си задалъ такава задача? — попита Трънковъ.

— Какъ защо?

— Между задачитѣ трѣбва да има връзка,

да се групиратъ отъ една областъ, за да се изучи презъ часа нейната смѣтководна страна.

— Е, ами азъ щѣхъ да правя покупки. Такива щѣха да сж задачитѣ до свършването на паритѣ, ала оня хубостникъ ме пресѣче. Добре, че тона не се случи вчера. По смѣтане вчера ми дойде на ревизия бай Панайотъ Русковъ.

— Той и при мене дойде вчера, — каза Тотевъ. — Имахме писане.

— Е, критикува ли те после? — попита Мандевъ.

— Не. Отиде си безъ да се обади.

— А съ мене не бѣше така. Удостои ме съ критиката си. Той ми каза още отъ вечерѣта:

— Утре жа ти дода на ревизия. Училищень настоятель съмъ, а още, отъ работа, не съмъ си направилъ ревизията на сичкома ви. Утре при тебе съмъ.

— Какъ те критикува? Какво каза? — попита Тотевъ.

— Ами дойде, взе стола и се разположи. Азъ изпитахъ нѣколко ученика, и часътъ свърши. Казахъ на ученицитѣ да излѣзатъ. Тѣ излѣзоха, и азъ се канѣхъ да ги последвамъ, но той ме спрѣ:

— Даскале, пардонъ, малко внезапно търпение! Почакай малко! Я ми кажи ти, смѣтането, какъ се дума по-нагоре?

— Какъ по-нагоре?

— Абе, като отидатъ да следватъ по-нагоре ученицитѣ?

— Аритметика, бай Панайоте.

— Не, не е! Не е аритметика! Азъ съмъ го чувалъ друго яче отъ братовото си момче Алекси.

— Въ гимназията смѣтането се нарича алгебра, — рекохъ му азъ.

А той си натисна прѣста въ ухото. Искда да си припомни.

— Не е алгебра ли, какво му каза?

— Алгебра, алгебра.

— Не е, не е такова! Съвсаявъ друго бѣше.

— Алгебрата и геометрията въ гимназията се казватъ съ общо име математика. Да не искашъ да кажешъ математика?

— А! А така! Матиматика, матиматика! — извика бай Панайотъ.

Сетне се поизкашли, стана отъ стола и, като търкаше единъ въ другъ показалцитѣ на рѣцетѣ си напредъ и назадъ, рече авторитетно:

— Слушай! Таквозъ, даскале! Туй матиматиката и педагогиката, ей тъй е, ей тъй ще вървятъ — едно до друго. Чу ли? Да знаешъ!

И важенъ, важенъ бай Панайотъ си наложи калпака и излѣзе отъ стаята. Толкова се очудихъ отъ критиката му, че забравихъ да му благодаря за нея.

XXII.

Минаха изпитнитѣ беседи, а до крайгодишното утро оставаха още два дена.

Нѣколко семейства на гъркомани бѣха спрѣли натоваренитѣ си каруци и коли срѣдъ селото и се канѣха да тръгнатъ къмъ обещаната

имъ и бълнувана денонощно цѣлина въ Бѣло-морска Тракия. Тѣ щѣха да отпжтватъ за Свиленградъ и оттамъ да продължатъ пжтя си за Куфалята. Това бѣ челниятъ отредъ на преселниците, воденъ отъ Гиню Захаркуди, сродникъ на кмета и разпаленъ сподвижникъ на Перикли.

Изпращаше ги почти всичкото население на Голѣма-черква. Разнасяха се насамъ-натамъ шарени бѣклици. Пиха наздравица на прощаване, а по очитѣ на изпращанитѣ и изпращачитѣ имаше сълзи.

Срѣдъ звучнитѣ хълцания и смутолеванитѣ прощални думи, единъ завика високо:

— Бойо, Бойо бе!... Кучката остана задъ плѣвника. Има кученца и не ще да дойде съ насъ безъ тѣхъ. Прибери я, моля ти се, или пѣкъ я храни дорде ги отгледа. Сетне ги раздай и гледай да ѝ намѣришъ мѣсто! На, за нея Понката плаче сега въ каруцата и не можемъ да го умиримъ. Какво щѣли да правятъ кученцата? Какво щѣла да прави кучката, като ни нѣма? Все за туй приказва.

— Хубаво, хубаво! Азъ ще я прибера въ насъ, — отвърна Бойо.

— Пишете, ей, хора! Още щомъ стигнете, и пишете! Пишете, какво правите, какво струвате! Пишете всичко! Да знаемъ добре ли сте се наредили, зле ли! — извика съ дрезгавъ гласъ нѣкой отъ изпращачитѣ.

— Ще пишемъ, ще пишемъ! — чуха се гласове.

— Ужъ Перикли щѣше да дойде съ насъ, а се отказа, — каза нѣкой.

— Къде е той? Защо не се вижда? — попита другъ.

— Къде е? Изъ селата. Смѣня си помашкитѣ съ лири. Още не си е свършилъ работата, — извика Иванъ Кремъка, който сжщо бѣше между изпращачитѣ.

— Той ще дойде по-сетне, съ другитѣ, — обади се писарьтъ Димитъръ.

— Защо ще отива съ тѣхъ? Тука има много още неиздоени и неостригани овце, — каза Милко Захарковъ, братъ на Гиню Захаркуди.

— Ти нѣма ли да отидешъ съ тия, бе Милко? — попита го Кремъка, като показваше къмъ каруцитѣ и колитѣ. — Братъ ти Гиню...

— Нѣмамъ работа тамъ! — прекжсна го Милко. — Азъ не съмъ грѣкъ и не знамъ, какъ мога да стана. Братъ ми е продадена кожа. Купи я Перикли и сега я праща изъ генгерлицитѣ.

— Гледай, гледай! Отъ единъ и сжщъ баща, отъ една и сжща майка... Единиятъ грѣкъ, другиятъ бѣлгаринъ! — чудѣше се Кремъка и цѣкаше съ езикъ.

— Какво да го правя бе, дѣдо Иване? Не можахъ да го вразумя. Колко пжти съмъ думалъ: „Какъвъ грѣкъ си ти, бе паякъ съ паякъ? Не знаешъ ли, кои сме и откъде сме?“ А той все едно и сжщо повтаряше:

— И да не сме гърци, тамъ ще е по-износно за насъ. Тазъ земя е слаба, а тамъ ще ни дадатъ земя, дето не си я виждалъ никжде. Тукъ, ако трѣгнешъ по жетва изъ неженати ниви, краката ти навредъ се виждатъ. Виждашъ царвулитѣ

си, гаче нѣма класъ предъ тебе. А тамъ е друго. Много дава тамъ земята. Много земя и хубава земя ще ни дадатъ тамъ.

— Два метра ще му трѣбва само отъ всички батакъ, дето ще му дадатъ тамъ. Разбрахме всички вече, какво мѣсто е то. Да отиде човѣкъ и, като го види, да лѣга и да мре, — рече Кремъка.

— Сбогомъ, брате! Постои, поразмисли, но щете чакаме! — извика Гиню. Захаркуди, като се усмихваше на Милко и му махаше ржка за сбогомъ.

Милко го изгледа злобно и изрѣмжа:

— Не съ Бога, а съ дявола трѣгвашъ ти! И отгоре надъ всичко поржчва ми да размисля! Мисли ми доброто човѣкътъ! Излиза, че ме съжалява, дето оставамъ. Споредъ него, губя много, а тѣй лесно е да се спечели! Както е спечелилъ той, като си продаде кожата.

И той се извърна и плю настрана. Въ това време каруцитѣ и колитѣ на преселниците потеглиха на пѣть и скоро се загубиха срѣдъ облакъ прахъ.

XXIII.

Слънцето бавно се издигаше на синьото чисто небе. Църковната камбана изпълни съ живи отсѣчени ектения ведрата утринна тишина на селото и близкитѣ росни възвишения край него. Празнично облѣчени, селянитѣ бързаха къмъ църквата, откъдето вкупомъ щѣха да отидатъ следъ това на годишното утро въ училището.

Всѣки празникъ презъ тази година се посрѣщаше и изпращаше отъ голѣмочерковци съ повече искрена набожностъ, съ повече чувствителностъ и отчаяна сърдечностъ. Тѣ знаеха, че скоро ще се отдѣлятъ завинаги отъ всичко тука: отъ свидни домове, отъ родния кѣтъ, отъ празниците му дори.

Унесени, тѣ стояха въ църквата до свършване на църковната служба и съ умиление изслушаха свещеника. Той имъ държа слово и изтъкна сѣдбоносното значение на Свети Царь Константина, роденъ на българска земя, който е прочистилъ необхватния пѣтъ на християнството съ провъзгласяването му за държавна религия. Оттамъ, заедно съ свещеника, всички отидоха въ училището. Следъ малко толкова хора се бѣха събрали въ училището, че за прииждашитѣ не можеше да се намѣри мѣсто.

Най-напредъ предъ събранитѣ застана Трънковъ. Всички притихнаха и устремиха очи въ него. Той даде отчетъ за изтеклата година. Очерта я като ненормална година, която, поради не-престанно гласеното преселване, е минала твърде неспокойно и се е отразила зле върху живота на училището. Той се спрѣ и на дейността на учителитѣ вънъ отъ училището и изтъкна усилията имъ да попрѣчатъ на това необмислено противонародностно преселване на българи въ чужда страна, и завърши:

— Така частъ отъ жилавия и мжжественъ български народъ, за чиято свобода се бориха и загинаха толкова велики българи, като Левски,

Ботевъ, Караджата, Бенковски и много още знайни и незнайни, ще се откъсне отъ насъ, за да се погърчи — ненуждно и безсмислено. Но нѣма да отминатъ ненаказани ония, които подпомогнаха да се извърши това срамно, пораженско и предателско дѣло. До последния си день на земята всѣки отъ тѣхъ ще бжде предъ незагльхващата присжда на сърдцето и съвѣстѣта си, а отвждъ ще ги сжди Богъ — съ суровостѣта и строгостѣта на първобългарскитѣ твърдостърдечни царе.

Думитѣ на Трънковъ бѣха изпратени съ силни ржкоплѣскания.

— Аха! Виджте, виджте! И Деркуди плѣска ржце! Ти не си слушалъ, бе кмете! Какво плѣскашъ! И ти си отъ ония, дето учителѣтѣ ги нарѣза. Защо и ти сега плѣскашъ съ ржце? Не го е срамъ! — възмути се Кремъка, който бѣ станалъ правъ и сочеше къмъ кмета.

— Мълчи бе! Ти какво разбирашъ? — изсъска Деркуди.

— Какво разбирамъ ли? Приструванъ съ приструванъ! Ти си разбойникъ! Продаде хората като грѣшни овце. Ти и Перикли сте най-голямѣтѣ разбойници на земята.

— Ще те дамъ въ сждѣ! — извика вѣнъ отъ себе си Деркуди. — Азъ ще ти дамъ тебе...

— Млъкнете, ей! Васъ ли ще слушаме тука? — извика нѣкой.

— Хайде де! Хайде! Дай ме въ сждѣ. Български сждѣ ще ме сжди. Вѣрвамъ въ него. Ама дотогава ще стоишъ тукъ и ще чакашъ дѣлото, обирникъ!

Намѣсиха се учителитѣ и ги заставиха да млъкнатъ. Свадата утихна, но Кремъка бѣ още раздраженъ. Цѣкаше съ езикъ и кривѣше глава, като поглеждаше къмъ Деркуди. Следъ малко, когато единъ ученикъ каза четвъртия куплетъ на стихотворението „Татковина“ отъ П. Р. Славейковъ, срѣдъ ржкоплѣскането на селянитѣ, Кремъка се обърна пакъ къмъ Деркуди и извика:

— Чу ли?

— Не чувамъ! — отвърна Деркуди.

— Защо си дошелъ, като не чувашъ?

— Мълчи бе, дѣдо Иване! Мълчи бе! Стига бе! — помоли го писарѣтѣ Димитъръ.

Хоръ отъ ученици изпълни „Покойници“ и „Живъ е той, живъ е...“ Други декламираха откъсъ отъ Ботьовата поема „Хайдутѣ“ и нѣколко стихотворения отъ Вазовъ. Една ученичка, съ ясенъ гласъ, звучно и живо завърши втория куплетъ отъ народната пѣсенъ „Чужбина“:

Чужда е земя немила,
както е майка мащеха;
наша е земя милостна,
както е майка рождена.

— Таквазъ е, чедо! Таквазъ е нашата земя, но и тебе ще заведатъ далече отъ нея, — каза Кремъка, но вече безъ да се горещи.

Пѣснитѣ и стихотворенията, които бѣха изпълнени, натжжиха гъркоманитѣ. Всичко имъ подсказваше, че тѣ не сж нищо друго, освенъ еднокръвни сънародници на тия, които сж съз-

дали тия пѣсни и които сж написали тия стихове. Ония пѣкъ, които не се запалиха за земя и не повѣрваха на Перикли, слушаха прехласнати отъ гордостъ. Никой никого не дразнѣше вече.

Кремъка бѣ съвсемъ утихналъ. Гледаше кротко предъ себе си и си мислѣше за българската майка юнашка и за нейнитѣ деца-герои, за които така хубаво сж писали писателитѣ и така хубаво го казваха децата. Той виждаше безкрайно смѣлитѣ български бойци, които помитаха по бойнитѣ полета несмѣтнитѣ неприятелски пълчища и увѣнчаваха съ слава имената си. Виждаше сега, че на всички е отдадено заслуженото, всичко е възнаградено.

— Всичко сж оценили. Всичко е казано, — мислѣше си той.

Последенъ излѣзе да издекламира своето стихотворение синътъ на Деркуди, ученикъ отъ второ отдѣление. Съ ненуждни почивки при всѣки стихъ, той каза наизустъ стихотворението „Родина“ отъ Ив. Вазовъ.

Четвъртиятъ куплетъ, обаче, бѣ изказанъ отъ него твърде изискано, като детето издигна ржцетѣ си за прегръдка:

Иска ми се съ очитѣ си
всичко да обгърна —
ако може, България
цѣла да прегърна.

Кремъка го загледа унесено и, срѣдъ шума на ржкоплѣсканията, каза скръбно:

— Прегърни я, чедо, прегърни я, защото отъ Куфалята ще я прегръщашъ, чакъ когато стане пакъ българско тамъ!

Крайгодишното утро завърши. Учителитѣ раздадоха свидетелствата, сбогуваха се съ населението и отпътуваха. Нѣколко деня следъ тѣхъ пѣкъ потегли за Бѣломорска Тракия дългиятъ керванъ на гъркоманитѣ.

Той отнасяше унили, мъртви души къмъ потъналата срѣдъ влага Куфаля — вѣчното и страшно царство на тропичната малария.

ЗАДЪ СИНЯТА ВЕРИГА,
ПОВЕСТЬ ОТЪ ТОДОРЪ
ДРАГАНОВЪ, ИЗДАНИЕ
И ПЕЧАТЪ НА ПЕЧАТНИЦА
„СВѢТЛИНА“ — МАРАНГО-
ЗОВЪ — ЯМБОЛЪ, СЕ ОТПЕ-
ЧАТА ПРЕЗЪ МЕСЕЦЪ СЕП-
ТЕМВРИЙ ХИЛЯДО ДЕВЕТ-
СТОТИНЪ ЧЕТИРИДЕСЕТА
ГОДИНА ВЪ ХИЛЯДО И
ПЕТСТОТИНЪ ЕКЗЕМПЛЯРА.